

نه ته وه تيا كوردی و رهنگه دانا وئ د هه لبه ستا كوردیا نوو دا

زولوكوف ئه رگۆن / مێردین

كورتە

نه ته وه تيا كوردی ل هه مبه ر نه ته وه تيا ره سمیا ئیمپراتۆریا ئۆسمانی و د بن کاریگه ریا هشیاریا نه ته وه بییا ئه رمه ناندا په یدا دبیت. پشتی مه شرووتیه تا دویم گۆتارا نه ته وه بییا هه لبه ستفائین كورد ب ئاوايه کی گشتی رهنگه کی چاندی و مۆدیرنخواز وه ردگه ره، لۆما ژی خواندن، پیشکهن و مه عریفه ت دبیته مژارا سه ره که یا هه لبه ستفائین كوردین فی سه رده مئ. ژ سالی ن چلی و پیدا د بن کاریگه ریا ئایدیۆلۆژییا مارکسیستدا هه لبه ستفائین كورد ژ پیشیین خوه جودا تر نافه روک و تایه تمه ندییین نه ته وه تیا كوردی ژ نوو قه دادرژینن و ژ بو دابینکرنا ئاریکارییا به ریا کۆمونیست

پىنكھاتىيا نەتەۋەيى ل گۆرى ئايدىۋۆلۇژىيا ماركىسىت پىناسە دكەن. ئەف يەك د ماۋەيا شۆرەشا ئەيلوۋلېدا د ھەلبەستىن ھەژاردا دەيتتە رەخنەكرن. لەورا دەما دەولەتتىن كۆمونىست ل ھەمبەر شۆرەشگېرېن كورد پشتگرى ددەن ھكومتا ئەبدولكەرىم قاسمى و كۆمونىست كوردىتېيىن ب پاشقەرۋوتىيىن تاوانبار دكەن ھەقگرنا نەتەۋەتتىيا كوردى و بەرەيا كۆمونىست ھلدوۋەشە. ئەف ژى نىشان ددەت كو د ناف سەد سالىدا ل گۆر پېشھاتىن نوويىن جىھانى د نافەرۆك و فۆرما نەتەۋەتتىيا كوردىدا گوھەرىن چى دېن و ئەف گوھەرىن ب ئاۋايەكى ھەرى باش د گۆتارا ھەلبەستقانىن نەتەۋەپرەۋەپىن كورددا رەنگ قەدەن.

يېۋەيىن سەرەكە: نەتەۋەتتىيا كوردى، ھەلبەستا كوردىيا نوو، نەتەۋەتتىيا چاندى و مۆدېرنخوۋا، نەتەۋەتتىيا چەپرەو، كوردىيەتى.

۱. دەستېيىك

نەتەۋەتى ۋەك ئايدىۋۆلۇژىيەكا سىياسى تەنى ب سىياسەتى را سىنۆردار نەمايە و رەنگقەدانىن وى يىن جفاكى، ھزرى، ھونەرى و ئەدەبى ژى چى بوۋنە. ژ بەر فىن مروف دكارە بېۋە كو نەتەۋەتى د ناف وار و دىسپىلېن جىياۋازدا بوۋيە پرەكە پەيوەندىيى و چافكانىيەكە ھەقەشا داھىنانى. د مىناكا نەتەۋەتتىيا كوردىدا ژى د نافبەرا نەتەۋەتى و ئەدەبىياتىدا و ب تاييەتى ژى د نافبەرا نەتەۋەتى و ھەلبەستىدا تىكلىيەكە ئىنتەراكتىف چى دىيەت. ژ ئالىيەكى قە نەتەۋەتى بەرگەھەكە نوو ل بەر ھەلبەستا كوردى قەدەكەت و وى ب نافەرۆكەكە نوو دادگرە، ژ ئالىيى دن قە ژى ھەلبەست دىيەتە ھلگرى ھەرى چالاكىن ئايدىۋۆلۇژىيا نەتەۋەيى و ۋەك ئامرازەكە پۆۋولەر ژ بو ئافاكرن و بەلافكرنا وى رۆلەكە گرىنگ دگرە. ژ بەر فىن تىكلىيا دوئالى ژى ژ دەستېيىكا نەتەۋەتتىيا كوردى ھەتا رۇژا ئىرۆ ھەموو رەنگ و تاييەتمەندىيىن نەتەۋەتتىيا كوردى د ھەلبەستىدا رەنگ قەدەدەت و ھەلبەست دىيەتە جەھى بەرجەستەبوۋنا ھزرىن نەتەۋەتتىيا كوردى.

د فىن قەكۆلىنىدا ژ بەر چەندىن تاييەتمەندىيىن وىيىن خوەسەر سەرھلداشا شىخ عوبەيدوللاھ (۱۸۸۰) ۋەك دەستېيىكا

نەتەۋەتتىيا كوردى ھاتىيە دەستىشانكرن و ھەتا داۋىيا شۆرەشا ئەيلوۋلې (۱۹۷۵) نەتەۋەتتىيا كوردى ب روانگەھەكە سىياسى، دىرۆكى و ئەدەبى د سەر چار قۇناخاندانا ھاتىيە دابەشكرن. قۇناخا دامەزراندنى ب ھەلبەستىن حاجى قادرى كۆيى (۱۸۱۶-۱۸۹۷) و عەبدورەھىم رەحمى (۱۸۹۰-۱۹۵۸)، قۇناخا نەتەۋەتتىيا چاندى و مۆدېرنخوۋا ب ھەلبەستىن پىرەمىردى (۱۸۶۷-۱۹۵۰)، عەبدورەھىم رەحمى، شىخ نوورى شىخ سالەح (۱۸۹۶-۱۹۵۸)، بىكەس (۱۹۰۵-۱۹۴۸) و زېۋەرى (۱۸۷۵-۱۹۴۸)، قۇناخا نەتەۋەتتىيا چەپرەو ب ھەلبەستىن گۆران (۱۹۰۴-۱۹۶۲)، جەگەرخوۋىن (۱۹۰۰-۱۹۸۴)، قانچ (۱۸۹۸-۱۹۶۵)، قەدرى جان (۱۹۱۱-۱۹۷۲)، ھەژار (۱۹۲۰-۱۹۹۱) و ھىمىنى (۱۹۲۱-۱۹۸۶) و قۇناخا كوردىيەتتىيى ژى ب ھەلبەستىن ھەژارى ھاتىيە بەرچاقكرن و د ماۋەيا سەد سالىدا گوھەرىنا گۆتارا نەتەۋەتتىيا كوردى د چارچۆقەيا ھەلبەستىدا ھاتىيە دەستىشانكرن.

۲. پەيداۋونا نەتەۋەتتىيى

نەتەۋەتى ۋەك ئايدىۋۆلۇژىيەكە سىياسى داۋىيا سەدساللا ۱۸ندا پىشى ل ئىنگلتەرەين پەيدا بىت ژى ب شۆرەشا فرانسى و سەفەرېن ناپليۇن رال ھەموو جىھانى بەلاف دىيەت. ب ھىز و جۆگرافىيا خوەيا بەرفرەھ ھەرچەند نەتەۋەتى خوەدان فۆرمەكە جىھانى بە ژى د ناف مەرچىن جودادا رەنگقەدانىن وىيىن جىياۋاز چىدبن (Anderson، ۲۰۱۱: ۱۹). د فىن چارچۆقەيىدا نەتەۋەتتىيا رۇژھلات ژى د بن كارىگەرىيا رۇژئافادا پەيدا دىيەت و مروف دكارە بېۋە كو ئەف جۆرە نەتەۋەتى بەرھەما داگرەرىيا دەولەتتىن نەتەۋەتتىيىن رۇژئافىيە. لەورا پشتى داگرىكرنا مسرى ژ ئالىيى ناپليۇن قە ھزر و رىيازىن رۇژئافىيى دەربازى فى ۋەلاتى دىن (Hobsbawm، ۲۰۱۲: ۱۶۰) و ل سەر دەستى محەمەد عەلى پاشا (۱۷۶۹-۱۸۴۹) يەكەم جار د جىھانا ئىسلامىدا بنگەھا دەولەتەكە نەتەۋەيى دەيتتە دانىن.

نەتەۋەتى ژ بەر كو ۋەك چەمكەكە سىياسى و جفاكى ب ئامرازىن مۆدېرنىيى دەيتتە دارشتن و ب ئىرىشكارى و كۆلۇنبايىزىمى دەيتتە بەلافكرن ژ ئالىيى گەلىن بىندەست قە ب باشى بىن پىشۋايزىكرن ژى، ژ بو دەستلەتدارىن

نەتەۋەتى ۋەك ئايدىۋۆلۇژىيەكا سىياسى تەنى ب سىياسەتى را سىنۆردار نەمايە و رەنگقەدانىن وى يىن جفاكى، ھزرى، ھونەرى و ئەدەبى ژى چى بوۋنە

ژوسدانسی، یۆنانی ب فی ئاواپی په یامه که نه ته وهی ددهن
 جهامه تین دتین ناف ئیمپاراتوریی (۱۹۹۸: ۶۳) و دبن
 سه ده ما هشیاریا وان ژی.

۳. په یدابوونا نه ته وه تیا کوردی ب گۆتاره که دینی و رهنگه دانا وی د هه له به ستا نوویا کوردی دا

د داویا نیقی یه که مئ سه دسالا ۱۹ اندا وه ک
 نه نجاما نه ته وه تیا ره سمیا دهوله تا ئۆسمانی
 و پۆلیتیکایا وییا نافه ندیکرنا دهوله تی هه موو
 میره کتییین کوردان ب دهستی دهوله تی تین
 هله وه شانندن. ژده ستدانا نیفخوه سه رییا سیاسیا

دهسته لاتدارین کوردی بیته سه ده ما سه ره لدان و کارفه دانین
 جودا جودا ژی، ئەف کارفه دان، فه ناگوه رن سه ره لدانین
 نه ته وه یی. ژ بهر فی یه که م نیشانه یین نه ته وه تیا کوردی
 د سالا ۱۸۸۰ یدا ب سه ره لدانا شیخ عوبه یدولاھئ نه هری
 را ده ردکه فن. له ورا شیخ د دانووسته ندننن خوه دا د گه ل
 دیلوماتین ئینگلیز، ههروه کی کو حامت بۆزارسلان ژ
 ر. ئۆلسۆنی R. Olson رادگهینه، دیار دکه ت کو کورد

نه ته وه یه که جودا نه و هه ول ددهت کوردین
 ئۆسمانی و ئیرانی بکه یه ک (Bozarslan, ۲۰۰۵):
 (۲۰۲). ههروه ها شیخ عوبه یدولاھ د نامه یه کن
 دا، کو ژ بو د. کۆچرانی Dr. Cochran
 میسیونه ری ئامریکانی شاندییه، دیار دکه ت
 کو ”گه لئ کورد ب ۵۰۰،۰۰۰ مالباتی زیده تر
 نه ته وه یه که جودا و تاییه تیه، مه زه به ب وان ژ
 مه زه به ب ئەوین دن جهنیه قانون و داب و
 نه ریتین وانین تاییه تی هه نه.“ ب فی ئاواپی
 کوردان وه ک نه ته وه یه کن ل هه مبه ر هه ر دو
 گه لئ ترک و فارسین موسلمان و نه ته وه یین

ده ورووبه ر ب جیباوازییا وانا نه ته وه یی و مه زه به ی پیناسه
 دکه ت (Jwaideh, ۲۰۱۴: ۱۶۷).

ئه گه ر ئەم فی سه ره لدان وه ک سه ره تیا په یدابوونا
 نه ته وه تیا کوردی قه بوول بکه ن ئەم دبینن کو ژ بلی
 ته فگه رین نه ته وه یین هه رپما بالقانان، جهنگا ئۆسمانی
 و رووسان و هشیاریا نه ته وه ییا ئه رمه نان ژ کار ل سه ر
 په یدابوونا نه ته وه تیا کوردی کرییه. له ورا د سالا ۱۸۷۸ اندا د

مۆنارشیکی رۆزهلای وه ک مه ترسییه که سیاسی ده ردکه فه
 هۆلئ. ژ بهر فی ده ما د مینا کاسر و یۆنانیستانیدا د ناف
 ئیمپاراتورییا ئۆسمانیدا ته فگه رین نه ته وه یی ده ست پئ
 دکه ن دهسته لاتدارین ئۆسمانی ژ نه چاری به ری خوه ددهن

پیناژویین مۆدیرنی و نه ته وه تیی، دا کو ل
 هه مبه ر فان پینها تین سیاسی و جیباوازیین
 چاندی و نه ته وه یی بکارن ل سه ر پینین خوه
 مینن. ژ بهر فی چه ندی ژی نه ته وه تیا ئۆسمانی
 ب ده ستی سولتان مه محمودی دویم (۱۸۰۸-
 ۱۸۳۹) و ل سه ر شۆپا مینا کین دتین سیسته مین
 مۆنارشیکی مینا بریتانیا، ئالمایا، رووسیا و
 ئافوستوریا ماجاریستان د شکلئ نه ته وه تیه که
 ره سمیدا ده ردکه فه هۆلئ.

نه ته وه تیا ره سمی ب گۆتتا ئانده رسۆنی د نه نجاما
 تیکه لکرنا نه ته وه و خانه دانیییدا ده ردکه فه هۆلئ (۲۰۱۱):
 (۱۰۳) و د بن زه ختا به لاقبوونا نه ته وه تییین زمانییین
 پۆپوله ردا وه ک کارفه دانا پاراستنا خانه دانییی خوه نیشان
 ددهت (۲۰۱۱: ۱۲۶). لۆما ژی نوونه رین نه ته وه تیا ئۆسمانی
 دخوازان ب مۆدیرنکرن خوه ل هه مبه ر رۆژئا فایئ بپاریزن و

ب نافه ندیکرن و کۆنترۆلا نافخوه یی ژی پیشی
 ل سه ره لدانین کیمینه یین ناف دهوله تا ئۆسمانی
 بگرن. ب فی ئاواپی خانه دانین دهوله تا ئۆسمانی
 د بن ناف و نیشانین جودا جودا هیدی هیدی
 به ری خوه ددهن پۆلیتیکاییین نه ته وه تیا ره سمی
 و ژ بو گه هشتتا ئارمانجین خوه ژی پیناژویین
 مۆدیرنی و نه ته وه تیی پیا ده دکه ن.

ل هه مبه ر فی، گه لئ بیده سه لهاتین
 ناف دهوله تا ئۆسمانی ژی به ری خوه ددهن
 نه ته وه تیه که ئازادبخوازان کو دامه زراندا
 دهوله ته که نه ته وه یی دکه ت ئارمانج. هه ر د فی

چارچۆفه ییدا یۆنانی د نه نجاما سه ره لدانا ۱۸۲۱-۱۸۳۰ یدا ل
 سه ر ده ستی چینا نافین و ب پشته قانییا گه ل و دهوله تین
 نه وروپایی (Hobsbawm, ۲۰۱۲: ۱۵۶) دهوله ته که
 نه ته وه یی دادمه زرین و ژ بو گه لئ ئۆسمانی دبن مینا کا
 سه رکه فتنا نه ته وه یه که بیده سه لهات. لۆما ژی سه رخوه بوونا
 یۆنانیستان ژ بو گه لئ دتین ئۆسمانی دیته مۆده له ک و
 هه تا جهنگا مه زن ژی کاریگه رییا وی ده وام دکه. ب گۆتتا

نه ته وه تیا
 ره سمی ب گۆتتا
 ئانده رسۆنی
 د نه نجاما
 تیکه لکرنا نه ته وه
 و خانه دانیییدا
 ده ردکه فه هۆلئ

گه لئ
 بیده سه لهاتین
 ناف دهوله تا
 ئۆسمانی ژی
 به ری خوه ددهن
 نه ته وه تیه که
 ئازادبخوازان
 دامه زراندا
 دهوله ته که
 نه ته وه یی دکه ت
 ئارمانج

پهیمانا بهرلینیدا پاراستنا ئه‌رمه‌نان دکه‌فه رۆژه‌فا ده‌وله‌تین مه‌زن و د هه‌مان سالی‌دا ژێ پارتییا هه‌نچاکێ وه‌ک پارتیه‌که نه‌ته‌وه‌یییا ئه‌رمانان ده‌یته‌ ئا‌فاکرن (Ce'fer 'Eli, ۲۰۱۳: ۱۵۳). د ئه‌نجاما قان پێشه‌اتاندا ژێ ئه‌رمه‌ن دخوا‌زن ب پشته‌گی‌رییا رووسیا‌یی و ده‌وله‌تین مه‌زنین ئه‌ورۆپایی ل سه‌ر به‌شه‌که ئا‌خا کوردستانی ئه‌رمه‌نستانه‌که مه‌زن ئا‌فا بکه‌ن. ژ به‌ر قێ ژێ یه‌که‌م جار نه‌ته‌وه‌تیا کوردی وه‌ک کارقه‌دانان نه‌ته‌وه‌تیا ئه‌رمه‌نان ده‌ردکه‌فه هۆلێ. لۆما ژێ دژه‌نه ریس با‌زالان Djene Rhys Bajalan یه‌ک ژ سه‌ده‌ما سه‌ره‌لدانا شیخ عوبه‌یدولاه‌ی ژێ گو‌ته‌گو‌تا دامه‌زراندنا ده‌وله‌ته‌که سه‌ربخوه‌یا ئه‌رمه‌نان دزانیت ل هه‌رێما وانێ (۲۰۱۰: ۶۴-۶۵).

د هه‌لبه‌ستا کوردیدا یه‌که‌م جار نه‌ته‌وه‌تیا مۆدێرنا کوردی ل سه‌ر ده‌ستی حاجی قادری کۆیی ده‌ردکه‌فه و هه‌فته‌ریبێ روودائین سیاسی‌یی و ئێ سه‌رده‌مێ د ده‌ره‌جه‌یا یه‌که‌مدا ل دژی نه‌ته‌وه‌تیا ئه‌رمه‌نی و د ده‌ره‌جه‌یا دو‌یه‌مدا ژێ ل دژی سه‌رده‌ستییا ئۆسمانی و ئیرانی وه‌ک کارقه‌دانه‌کێ په‌یدا دبیت. حاجی قادر ل هه‌مبه‌ر سه‌رده‌ستییا ئۆسمانی و ئیرانی کوردان ژ بو‌ سه‌ربخوه‌تییا هان بده‌ ژێ هه‌ری زێده نه‌ته‌وه‌تیا کوردی ل دژی نه‌ته‌وه‌تیا ئه‌رمه‌نی سو‌ر دکه‌ت. له‌ورا د وئێ سه‌رده‌میدا د گه‌له‌ک نافچه‌یاندا کورد و ئه‌رمه‌ن ب ئا‌وابه‌کی تیکه‌ل دژین و ئارمانجین سیاسی‌یی ئه‌رمه‌نان مه‌ترسییا ژده‌ستدانا به‌شه‌ک ژ ئا‌خا کوردستانی ده‌ردخه هۆلێ.

حاجی قادری کۆیی

لۆما ژێ حاجی د هه‌لبه‌ستا ”خاکی جزیر و بو‌تان...” یدا بال دکیشه سه‌ر قێ مه‌ترسیی و د چارچۆقه‌یا ئا‌زیتاسیونا نه‌ته‌وه‌ییدا دیار دکه‌ت کو ئه‌رمه‌ن دخوا‌زن ئا‌خا کوردستانی بکه‌ن ئه‌رمه‌نستان و ئه‌گه‌ر بگه‌یژن قێ ئارمانجا خوه‌ دی نه‌هیلن هۆزین کوردی بچن زۆزانان، دی ده‌ست با‌قێژن که‌چ و سۆیان، د شوونا مه‌سجیدین کورداندا دێرین خوه‌ داین، د شوونا قازی و مو‌فتیاندا مه‌تران و ره‌هبانان ته‌عین بکه‌ن،

ده‌نگێ موه‌زینان کپ بکه‌ن، د شوونا ویدا ناقۆسین خوه‌ لێ بدن و هه‌موو کوردان بکو‌زن (۲۷۰۷: ۷۸). ب قان گو‌تتان حاجی نه‌ته‌وه‌تیا کوردی د ناف کراسه‌کی دینیدا پێشکیش دکه‌ت و جی‌ا‌وازییا دینییا کورد و ئه‌رمه‌نان د به‌رژه‌وه‌ندییا نه‌ته‌وه‌تیا کوردیدا ب کار دئینیت.

حاجی ژ به‌ر کو نه‌ته‌وه‌تیا کوردی ل دژی نه‌ته‌وه‌تیا ئه‌رمه‌نی داتینه، د ناف دیا‌لو‌گه‌که دژبه‌رانه‌دا ژ ئالییه‌کی قه‌ ئه‌رمه‌نییان وه‌ک مه‌ترسی ده‌ستنیشان دکه‌ت ژ ئالییه‌ی دن قه‌ ژێ وان وه‌ک پیقانا هه‌زا نه‌ته‌وه‌ییا دکه‌ت مۆده‌له‌که شینبه‌ر ژ بو‌ نه‌ته‌وه‌تیا کوردی. ژ به‌ر قێ چه‌ندێ ده‌ما دخوا‌زیت کوردان د وارێ یه‌کیته‌ی، پێشکه‌تن و خواندنی‌دا هان بده‌ چاره‌که دن به‌رئێ خوه‌ دده‌ت ئه‌رمه‌نان و دیار دکه‌ت کو ئه‌رمه‌ن خیره‌تکیشی هه‌فن، ژ بو‌ بده‌ستخستنا زانینا جه‌نگ و هونه‌رئ، مه‌زن و بچوو‌کین خوه‌ دشینن ئه‌ورۆپایی (۲۷۰۷: ۸۲) و دقئ کورد ژێ مینا وان بکه‌ن و ژ وان پاشقه نه‌مین. حاجی ژ بلی ئه‌رمه‌نان نه‌ته‌وه‌تیا کوردی ل هه‌مبه‌ر سه‌رده‌ستییا ئۆسمانی و ئیرانی ژێ ده‌ردخه پێش و ده‌ما دبێژیت کورد

”مو‌نقادی عه‌جه‌م مو‌تی رۆمن

”مه‌حکوومی خه‌رات و هیز و دۆمن“ (۲۷۰۷: ۱۶۲) ژ ئالییه‌کی قه‌ قێ بنده‌ستییا نیشان دده‌ت، ژ ئالییه‌ی دن قه‌ کوردان ل هه‌مبه‌ری نه‌ته‌وه‌تیا سه‌رده‌ست هه‌شیار دکه‌. ب دیتنا وی کورد د نافبه‌را ”کلا‌وسوور و کلا‌وره‌شان“ دا یانی د نافبه‌را ئیرانی و ئۆسمانیاندا وه‌ک ”گایێ به‌ش“ (۲۷۰۷: ۲۱۲) ب په‌ریشانی ل هۆلێ مانه‌. ل هه‌مبه‌ر ئیریشین رووس و ئه‌رمه‌نان ژێ حاجی دیار دکه‌ت کو دقئ کورد پشته‌ خوه‌ ب رۆمیان قه‌ گری نه‌دن، له‌ورا ئه‌و که‌تنه ئه‌ترا خوه‌ و دقئ تو هیتقی ژ وان نه‌ین کرن:

”رۆمی وه‌کوو به‌نی موون که‌س پشتیان پێ نه‌به‌ستی که‌وتونه داوی خۆیان سه‌رگه‌شته ماون هه‌یران“ (۲۷۰۷: ۷۹).

ئه‌ف نیشان دده‌ت کو حاجی ل هه‌مبه‌ر ده‌سته‌لاتا نافه‌ندییا قان هه‌ر دو ده‌وله‌تان بێر ب سه‌رخوه‌بوونێ دبیت و دخوا‌زیت کورد چاره‌نووسا خوه‌ ب ده‌ستی خوه‌ دیار بکه‌ن. هه‌رچه‌ند نه‌ته‌وه‌تیا کوردی د پێشه‌نگییا حاجی قادری کۆییدا د زه‌مینا مۆدێرنییا ئه‌ورۆپاییدا سه‌ری هه‌لده‌ ژێ، د بن کاریگه‌رییا نه‌ته‌وه‌تیا ئه‌رمه‌نیدا ب دین را دکه‌فه ناف

**تیکه لکرنا گۆتارا
نه ته وه یی و
دینی هه ری زیده
د هه لبه ستین
عه بدوره حیم
ره حمی هه کاری
داده یته دین**

ویا "بانگ"ی د سهر را بخوینه مروّف دبیژیت قه ی هه لبه ستفان به حسا بانگا مه لایی دکه ت و ژ باوه رمه ندان دخوازیت کو گوھی خوه بدن مه لایی و بچن مزگه فتی مئیزا سه ه ی بکن، لئ هه لبه ستفان ب زمانه کی مه تافوریکتی کو کار ل سهر کوردان دکه ت دناخفیت و ب رییا فان ئیماژین پیروز په یامه که نه ته وه یی دده ت. ژخوه نافبوری فان مه تافورین خوه د نفیسا خوه یا "خوا مه" ییدا کو د کوفارا ژینیدا ل بن قی هه لبه ستی هاتیبه وه شانندن، ب هورده کاری رافه دکه ت و مه به ستا خوه ب زه لالی دیار دکه ت. د فردا "بانگ" بانگه کا نه ته وه ییبه، "مه لا" پیشه نگیئ نه ته وه یی نه، "مزگه فت" قادا خه باتیبه، "مئیز" تیکوشینا نه ته وه ییبه، "خه و" نه زانینه و "وه ختی سه ه یی" ژ ی پاشقه مان و ته نگیا ده مییه کو ب دیتنا وی نه گهر کورد خوه گیرو بکن ناگه هه نارمانجین خوه یین نه ته وه یی (۱۹۸۵: ۱۹۴-۱۹۳).

عه بدوره حیم ره حمی د هه لبه ستا خوه یا "سه لایا شه قی" دا ژ ی جاره کا دن ژ بو دیارکرنا نازکیا ده می و هشیارنه بونوا کوردان

عه بدوره حیم ره حمی هه کاری

مه تافوره که دینی ب کار دینیت. له ورا "سه لا" ژ بو راگهاندا روودانه که مرئی یان ژ ی تشته کی گرنگ دده ت و نه گهر نه ف د شه قیدا به یه کرن نه ف ئاجیلیه ت و گرنگیا په یامی نشان دده ت. هه لبه ستفان هشیاریا نه ته وه یییا کوردی نه و چهند گرنگ دینیت کو ب

مه تافورا "سه لایا شه قی" دخوازیت بیژه نه گهر کورد هشیار نه بن دق ب گوتنا وی "مه حوو" بن (۱۹۸۵: ۳۴۹). د هه لبه ستا خوه یا "حه ییاعه لله سه لا" ییدا ژ ی جاره که دی مه تافورا "سه لا" یی ب کار دینیت. مه لا ده رده که فیه سهر مناره یی، ل ور سه لایی دخوینیت، لئ مانایا سه لایا وی ب په یامین نه ته وه یی داگرییه. ژ بهر کو دژمن

**ب شوره شا
مه شرووتیه تا
دویه م را (۱۹۰۸)
نه ته وه تیا کوردی
ده رباسی قونا که
نوو بوو**

تیکلییی و ب شیارین دینی بهرگری ل خوه دکه. ل گور جه لیلی جه لیلی دیارده یا به یژکرنا نه ته وه تیا کوردی ب گوتارا دینی قه دگه ره سه ره لدا نا شیخ عوبه بدولاهی و ده ما شیخ عوبه بدولاه کوردان ل هه مبه ری شاهن ئیران و سولتانئ ئوسمانییان هان دده ت بانگه شه یه که دینی ب کار تینه. لوما ژ ی دیار دکه ت کو بهرنامه یا شیخ عوبه بدولاهی

به که م بهرنامه یه کو د دیروکا ته فگه را نازاد یخوازا کورداندا کاریبه، سیاسه ت و دین ب ئاویه کی باش بکه یه ک (۱۹۸۵: ۲۱). ژ بهر قی ژ سه ره لدا نا شیخ عوبه بدولاهی هه تا سه ره لدا ئین شیخ مه حموود و شیخ سه یدی نه ته وه تیا کوردی ب دین را دکه فه ناف دیالوگه کن و ئارمانجین نه ته وه تیا کوردی ل سهر زه مینه که دینی تین ره واکرن. نه ف دیارده یا نه ته وه یی کرنا دین تینه هوئی، له ورا د پیقاژویا ململانه یین نه ته وه یییدا ب گوتنا سمیس Smithi دین مانایه که نه تیک و نه ته وه یی وه رده گره (۲۰۲: ۲۰۷)، دکه فه بن باری هزین نه ته وه یی و ب سه مبول و جیباوازیین خوه یین چاندی دبیته کانا مه عه نویا نه ته وه یی. پاول زاو ادزکی Paul Zawadzki ژ ی دیار دکه ت کو نه ته وه په ره وری د چارچو فه یا ئارمانجین خوه یین سیاسیدا دین دخه ناف بونیه یا خوه (۲۰۱۰: ۲۲۸) و ته شه یه که نوو ددیین. لوما ژ ی حاجی قادری کویی هه تا عه بدوره حیم ره حمی هه کاری د گوتارا نه ته وه یییدا بکارئانینا ژارگوتین دینی وه ک فورمه که تابه تیا نه ته وه تیا کوردی ده رده که فه هوئی کو د قی په یوه ندییدا هه رتم ئارمانجین نه ته وه یی ل پیشیا ئارمانجین دینی نه.

بیگومان ژ ده ستیکا نه ته وه تیا کوردی هه تا سالین ۱۹۴۰ یه ئایه ت و حه دیس و گه له ک ره مزین دینی د هه لبه ستین حاجی، پیره میرد، شیخ نووری، بیکه س، زیوه ر و گه له ک هه لبه ستفانین دندا هاتنه بکارئانین، لئ ژ فان هه موویان زیده تر وه ک فورمه که تابه تیا نه ته وه تیا کوردی تیکه لکرنا گوتارا نه ته وه یی و دینی هه ری زیده د هه لبه ستین

عه بدوره حیم ره حمی هه کاری داده یته دین. ژ بلی هن هه لبه ستین و بیین دینی هه لبه ستفان د هه لبه ستین خوه یین نه ته وه یییدا ژ ی گه له ک مه تافورین دینی ب کار تینه و دین دکه ت زه مینه که به یزا مه عه نوی ژ بو ئارمانجین نه ته وه یی. بو نمونه ده ما مروّف هه لبه ستا

ھندک مايه وهلات داگر بکه تژ خه لکئ دخوازيت کو وهختن خوه ژ دهست نه دهن، ”گوھى خوه نه دن ئيبليسى خراب و زووکا ژ خهوا خه فله تئ هشير بين“ (۱۹۸۵: ۵۸۲).

بئگو مان د تیکه لکرنا گوتارا دينى و نه ته وه بيا عه بدوره حيم ره حميدا وهک فۆرمه که تايه تيا نه ته وه تيا کورد بيا وئ سهرده مئ، هن هوکار پئ کهسى و ده مى ديار که رن. نافرى ژ بلى کو که سايه تيه کى ديندار و زانايه کئ دينيه ههروه ها د ماوه يا جهنگا جيهان بيا يه که مدال دژى هيريشين رووس و کۆمپته يين ئه رمه نان وهک شهرقانه کى دلخواز د پاراستنا وهلاتدا به شدارى دکهت و رووبرووي نه ته وه تيا ئه رمه نى و رووسى دبیت. لؤما ژى د گوتارا و بيا نه ته وه بيا دينيدا ژ بلى تايه تمه نديين ويين کهسى رکه به ريا د نافه را کورد و ئه رمه نان و مه ترسيا رووسان ژى ديار که رن. د فئ چارچۆقه ييدا د نقيسا خوه يا ”حالى مه يى حازر“ يدا ديار دکهت کو ئه گهر کورد نه بن خوه ديي وهلاتئ خوه دئ ئه رمه نى ب پشته فانييا ده وله تين مه زن دهست دانن سهر کوردستانئ و وئ ژ کوردان بستين (۱۹۸۵: ۳۴۸). ژ بهر فئ جهنديه کو مه تافۆر پئ دينيين هه له به ستقان د چارچۆقه يا جياوازيا دينيا کورد و ئه رمه ناندا ژ مه به سته که دينى زيده تر خزمه تا ئارمانج پئ نه ته وه بيا دکهن.

۴. ره ننگه دانا نه ته وه تيا روئا کبير و مؤد پرنخواز

د هه له به ستا نوويا کوردى دا

ب شوړه شا مه شرووتيه تا دويم را (۱۹۰۸) نه ته وه تيا کوردى ده راسى قۆناکه نوو بوو. ژ فر و پيدا نه ته وه تيا کوردى د چارچۆقه يا رخصت پئ جفاکى و سياسيدا هاته ته مسيلکرن و هه تا ده ستيکا سالين ۱۹۴۰ى ژى کۆمه له يين کوردى بوونه جهئ داهي نا نا گوتار و چاندا نه ته وه بيا، له ورا د بن باسکين فان کۆمه له ياندا ب پرائى وهک ئورگانين وانين ره سمى يان روژنامه يه که يان ژى کۆفاره ک هاته ده رختن و ئه ف ژى بوونه جهئ گه شيونا ئه ده بياتا کورد بيا نه ته وه بيا. هه ما بپژه هه موو کۆفار و روژنامه يين کورد بيا کو ل سته نبولئ و ل جهين دن هاتنه ده رختن يان ژ ئاليين کۆمه له يه کئ فه هاتنه ده رختن يان ژى ب پشتگريا کۆمه له يه کئ شيان ل سهر پيان مېنن. ژخوه پشتى راگه هاندا شوړه شا مه شرووتيه تئ ده ما يه که م کۆمه له يا کوردى ب نافئ ”Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti“ يئ (کۆمه له يا پشتگري

و پيشکه تنا کوردان) هاته دامه زران دن ب هه مان نافى روژنامه يه که ژى هاته ده رختن و ريژه به رى روژنامه يئ ته و فقيئ سليمانى (پيره ميږد) د يه که م ژماره يا روژنامه ييدا هه م ل سهر نافئ کۆمه له يئ هه م ل سهر نافئ روژنامه يئ ئاخفتيه و ب فى ئاوايى ديار دکهت کو کۆمه له و روژنامه ب هه ف فه گريدايى نه.

روانگه ها نه ته وه بيا کۆمه له يئ د يه که م ژماره يا Kürt Teavün ve Terakki Gazetesiyê (روژنامه يا پشتگري و پيشکه تنا کوردان) د بن سهر نافئ ”جه ميه تن به يان نامه س“ ييدا هاته ديار کرن. ل گۆر فئ، کۆمه له د چارچۆقه يا ”قانونا ئه ساسى“ ييدا کو خوه د سپيرت ”شهرعت“ ئ، دابين کرنا ييدا ويستين سهرده مى و پيشخستنا ”قه ومئ نه جيبي کورد“ ژ خوه را دکه ته ئارمانج و ديار دکهت کو ئه ف، دئ د چارچۆقه يا به يژکرنا په يوه نديين مه ده نييئ د گه ل ئه رمه نان و پاراستنا يه کيتيا ئا خا ئوسمانيدا به يته ئه نجامدان (”Cemiyetin Beyanamesi“، ۱۹۹۸: ۴۰). بابانزاده ئيسمايل هه قى، فئ پۆزي سونؤ کوردان وه ها پئنا سه دکه: ”کورد د پله يا يه که مدال ئيسلامن، پاشئ ئوسمانى نه و ل دوو وى ژى کوردن“ (۱۹۹۸: ۴۵). ب فى ئاوايى کۆمه له د ناف يه کيتيا ئوسمانيدا دؤزا پاراستن و پيشقه برنا مافئ کوردان دکهت.

د فئ سهرده ميږدا نه ته وه تيا کوردى و نه ته وه تيا ترکيا ئيتيحاديان جارنان رووبرووي هه ف بين ژى ب گشتى کورد د ناف يه کيتيا ده وله تا ئوسمانيدا دؤزا مافين چاندى و نه ته وه بيا دکهن. بابانزاده ئيسماعيل هه قى ب فى بير و باوه رييئ د نقيسا خوه يا ”Kürtçey Dair“ يدا (ده ربارئ کوردى دا) ديار دکهت کو گه لپن موسلمانين ئوسمانى ژ بلى ترک و عه ره بان ب زمانئ خوه نکارن په روه رده بين. کورد، لاز، چه رکه ز و ئارنا فوود ژ فى مافى بپارن. ب ديتنا وى زمان واسته يا بده سختنا عيلم و فه نه، لؤما ژى ژ بو پيشکه تنا نه ته وه يان تشته کى پيوسته. نفيسکار بال دکيشه سهر نييه تا پشافتنا کورد، لاز، چه رکه ز و ئارنا فوودان د ناف ترکان يان ئه ره باندا و ديار دکهت ئه گهر تشته کى وه ها رووبده ئه ف دئ بيه ته زوله که گه له ک مه زن و دئ سوودا وى ژ تو که سى را نه به. ب ديتنا وى کورد هه زار سالن هه نه، نه ئيرانى، نه رؤمايى، نه عه ره ب، نه ته ته ر و نه ژى ترکان نه کاريه زمانئ کوردى ژ ناف بين و ئاخفتنکه رين فى زمانى هه رتم هه بوونا خوه پاراستيه. ل سهر فى مه ترسيئ نفيسکار پيشنياز دکهت

کۆمهله ههروهک کۆمهلهیێن ستهنبۆلێ ب نافێ بانگی کوردستانێ رۆژنامهیهکی دهردخه کو رۆناکبیرێن دیارین سلیمانیی تیدا دنقیسن. ئارمانجا کۆمهله و رۆژنامهیهی ههروهک کۆمهله و رۆژنامهیهی ل ستهنبۆلێ بهلافکرنا خواندن، پێشخستن و هشیارکرنا کوردانه ب ریا عیلم، مهعریفهت و هونهری (Eli، ۲۰۱۳، ۱۹۵-۱۹۶).

”جهمییهتی زانستی کوردان“ زی د فێ چارچۆقهیهیدا د سالا ۱۹۲۶اندا ل سلیمانیی دهپته دامهزراندن. مینا کو د بهرنامهیا ویدا زی هاتییه، ئارمانجا فێ کۆمهلهیهی زی بهلافکرنا زانست و مهعریفهت، فهکرنا خواندنگهه و پرتووکهخانهیان، دهرسادینا ب رۆژ و شهفێ، نفیسن و ههرگیرانا پرتووکان، وهشاندنا رۆژنامهیان، شاندا قوتابیان ژ بو وهلاتین پێشکهتی و لدارخستنا کۆنفهرانسانه (Zarî Kirmancî، ۱۹۲۶: ۸).

هه د چارچۆقهیا فان کۆمهلهیاندا ل سلیمانی، بهغداد و ههولێری چهندن کۆمهلهیهی دن یین مینا کۆمهلهی لاوانی کورد، کۆمهلهی زهردهشت، یانهی سههرکهوتن، کۆمهلهی چاکسازی کوردی، کۆمهلهی هاوار، کۆمهلهی برابهتی، کۆمهلهی ئهدهبی کوردستان، کۆمهلهی پێشکهوتن و نازادی کوردی زی تین دامهزراندن (Mîre، ۲۰۱۲: ۳۷-۴۰) کو مرووف دکاریت بیهیژیت ههموو زی ل سههرهمان نهريتا کۆمهلهیهی بهری خوه کار دکهن.

**رۆناکبیرین
ژ ستهنبۆلێ
فه دگهرن
سلیمانیی د
چارچۆقهیا
نهتهوهتیهکا
رۆناکبیر و
مۆدیرندا ل فی
بازاری دریه ب
کار و چالاکییین
خوه ددهن**

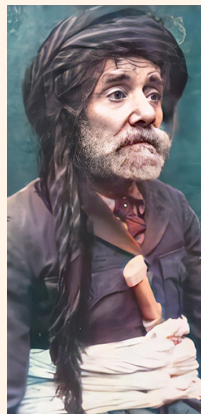
کۆمهلهیهی ستهنبۆل و سلیمانیی وهک دهزگههین چاندی هههرچهند جارنان ب گوتارهکا سیاسی دههرکهفنه پێش زی ب گشتی د چارچۆقهیهکا سفیل و چانیدا دمین و دامهزرینه و چالاکفانین وان وهک کهسایهتیهیێن خواندهوار و بازاری د ئافاکرنا چاندهکا نهتهوهی و مۆدیرندا رۆلهک سهرهک دینن. ههلهستفانین کوردین فێ سهردهمی وهک ئهنادم و ئالیگری چالاکی فان کۆمهلهیهی نافیری د چارچۆقهیا ئارمانجین فان کۆمهلهیهی سفیلدا نوونهراتیا نهتهوهتیهکا رۆناکبیر و مۆدیرن دکهن و د چارچۆقهیا مۆدیرنکرنا جفاتا کوردی، پێشقهبرنا چاند و زمانی کوردی، هاندانا کوردان ژ بو زانست و هونهری، بهیزکرنا بهکیتیا نهتهوهییا کوردان و خورتنکرنا هشمهندییا نهتهوهییدا پێشهنگییا فێ پهياما نوو دکهن. یادگار رهسول زی د چارچۆقهیا پهیوهندییا کۆمهلهیهی کوردی و گهشهکرنا

کو دفی د سهریدا ریزمان و فهرههنگا کوردی بهیته دانین پاشی دیروکا نهتهوهییا کوردان بهیته نفیسن و ههری داوی زی چههلهستین نفیسکی و بهرهههیهی ئهدهبی ههبن بهیته کۆمکرن. لهورا ب دیتنا وی سلامهتا ملهتی د مهعریفهتی دایه و کلیتی مهعریفهتی زی زمانه (۱۹۹۸: ۱۴۱-۱۴۳).

مرووف دکاره بیههه کو نفیسا Garbla Sark, Milliye Cereyanları یی (رۆژنافا و رۆژهلان، بزاقین نهتهوهی) یا هارپووتلو ه.ب. Harpûtlı H.B. روانگهها نهتهوهییا فێ سهردهمی خولسه دکهت. ب دیتنا هارپووتلو ه.ب. Harpûtlı H.B. چاوا کو رۆژنافا ب هزر و ههستین نووین نهتهوهی پێش کهفتیه، ئهف هیزا نووونوی دی کاریگهری ل سهر رۆژهلان و جیهانا ئیسلامی زی چی کت و بیته سهدهما گوهریهیێن مهزن. چاوا کو عهرهیهی مسری و

تههترین رووسیای ب ریا فهکرنا کۆمهلهیهی زانستی و خیرخازیی گههشتنه ناستهک پێشکهفتیتر، دفیت کوردی هشیار بن و ل سهر فێ شوپی مهشن (۲۰۱۳: ۱۰۴). ئهف ژ ئالییهکی فه ئاشکهراکرنا کۆدین نهتهوهییهی کۆمهلهیهی کوردی نه کو د فێ سهردهمییدا د بن سییاسهتا بهکیتیا ئاخا ئوسمانیدا دانینا هیمین نهتهوهتیا کوردی ژ خوه را دکهنه ئارمانج. ئه میر هسهههپوور زی دهما بهحسا تابهتهندییهی نهتهوهییهی فێ سهردهمی دکهت، دیهیژیت ب دامهزراندنا “Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti” را پێشهنگی کورد، ژ بو خوهدیکرنا نهتهوهتیا کوردی رۆژنامهگهریی، وهشانا پرتووکان و پێشخستنا زمانی کوردی وهک نامراز ب کار ئانیه (۲۰۰۵: ۱۳۱).

نهريتا کۆمهلهیهی رۆناکبیر و سییاسیهی کوردی ل ستهنبۆل، پشتی بهلافبوونا دهولهتا ئوسمانی و پارچهبوونا کوردستان ب سهر چار دهولهتاندا ل سلیمانیی دهوام دکهت. رۆناکبیرین کو ژ ستهنبۆل فهدگهرن سلیمانیی د چارچۆقهیا نهتهوهتیهکا رۆناکبیر و مۆدیرندا ل فی بازاری دریه ب کار و چالاکییین خوه ددهن. د فێ چارچۆقهیهیدا ”کۆمهلا کوردستان“ د سالا ۱۹۲۲یاندا دهپته دامهزراندن و مستهفا پاشا یامولکی وهک سهروکی کۆمهلهیهی یهک ژ وان کهسایهتانه کو ژ ستهنبۆل فهدگهریا به سلیمانیی و شارهزایی خهباتین چاندی و سییاسیهیێن دهزگههین سفیله. لوما زی

پیره مێرد

**بیگومان د ناف
هه‌لبه‌ستفانین
قێ سه‌رده‌مێدا
پیره‌مێرد خوه‌دان
رۆله‌که‌ گرنگ
پیشه‌نگه**

نه‌ناسییه، د ناف گهرینه‌کا ژبیانیدا گیژ بوویه (۲۰۰۱: ۱۴۵). ژ بو زگاریا کوردان تفاهه‌که ب کۆمه‌لی و خواندنن پێویست دزانیته و د هه‌لبه‌ستا خوه‌یا “کاروان” یدا دیار دکته “ئه‌گه‌ر مه‌ته‌ک خوه‌دان فه‌ن و خوانده‌وارییی نه‌به‌ نکاره‌ خوه‌ ژ ده‌ردان رزگار بکه‌ و هیڤی دکته به‌ری کو مه‌ر مه‌ته‌ی خوه‌ د ئاسته‌که‌ پێشکه‌تیدا بیینه (۲۰۰۱: ۲۸۲). له‌ورا خه‌ونا هه‌لبه‌ستفان ئه‌وه‌ کو رۆژه‌ک ژ رۆژان کوردستانه‌که‌ پێشکه‌ته‌ی و مۆدیرن بیینه و قێ خه‌ونا خوه‌ ژێ د هه‌لبه‌ستا خوه‌یا “ختوکه‌ی شائیریکه‌ تیده‌گا خوی” یدا به‌رچاڤ دکته‌ کو د سالا ۱۹۲۷اندا نفیسیه. ب قێ هه‌لبه‌ستێ، کوردستانه‌که‌ ده‌وله‌مه‌ند و پێشکه‌ته‌ی به‌رچاڤ دکته‌ کو ب کارگه‌ه و نه‌فتا خوه‌ سه‌رچاڤیا ده‌وله‌مه‌ندییه و ب هیلین

خوه‌یین هه‌سنی و ب گه‌شتین خوه‌یین فرۆکه‌یان د گه‌ل ئه‌ورۆپا و رووسیا ب ناف تیکلی و دانووسته‌ندنن دابه. هه‌لبه‌ستفان ژ خوه‌دی هیڤی دکته‌ کو فان تستان ژ بو کوردان ب جه‌ بینه و وه‌لاته‌کی ئافادان و مۆدیرن بکه‌ نه‌سیب وان (۲۰۰۱: ۱۲۰-۱۲۱).

یه‌ک ژ هه‌لبه‌ستفانین چالاکین کۆمه‌له‌یین کوردییین ل سته‌نبۆلی ژێ عه‌بدوره‌حیم ره‌حمی هه‌کاریه‌ کو وه‌ک ئه‌ندامی “کۆمه‌له‌یا پشتگری و پێشکه‌ته‌نا کوردان)، (کۆمه‌له‌یا هیڤیییا خوانده‌کارین کوردان) و (کۆمه‌له‌یا بلندکرنا کوردستانن) و نفیسکار و هه‌لبه‌ستفانن کۆفارا ژینن، د هه‌لبه‌ستین خوه‌دا ژ بو پێشکه‌ته‌نا نه‌ته‌وه‌یا کورد زانستێ، فه‌کرنا خواندنگه‌هان و خه‌بات و هه‌فگرتنا جفاکی پێویست دزانیته. د هه‌لبه‌ستا خوه‌یا “سه‌لایا شه‌قی” دا پاشفه‌مان و بنده‌ستیا کوردان ب نه‌زانینن فه‌ گری دده‌ته‌ و چاره‌یا

رزگاربوونا ژ قێ ره‌وشی ژێ د خواندنیدا دبینته (۱۹۸۵: ۳۴۹). د هه‌لبه‌ستا “نه‌زانین” یدا ژێ دیار دکته‌ کو ژ به‌ر نه‌زانینن کورد ژ هونه‌ر، ده‌وله‌مه‌ندی و ناسینا دیرۆکا باقووکالان بیپار مانه و وه‌لاتی وان ژێ ویران بوویه (۱۹۸۵: ۷۵۸). له‌ورا د مه‌درسه‌یین کورداندا ژ بلی سه‌رف و نه‌هووی تو زانستین دن نه‌هاتنه‌ خواندن و ژ به‌ر قێ ژێ کورد که‌تنه‌ ره‌وشه‌که

و نووکرنا ئه‌ده‌بییاتا کوردیدا دیار دکته‌ کو هه‌لبه‌ستفانین کورد فان کۆمه‌له‌یان دکهن مینه‌ره‌ک ژ بو ئافاکرنا ئه‌ده‌بییاته‌که‌ نوویا نه‌ته‌وه‌یی، لۆما ژێ دامه‌زراندنا کۆمه‌له‌یین کوردی ئیله‌ام دده‌ته‌ هه‌لبه‌ستفانان و دبیته‌ چاڤکانیا ئیله‌امی ژ بو وان (۲۰۰۵: ۳۱).

بیگومان د ناف هه‌لبه‌ستفانین قێ سه‌رده‌مێدا پیره‌مێرد خوه‌دان رۆله‌که‌ گرنگ و پێشه‌نگه. له‌ورا هه‌ر ژ ده‌ستپیکنن فه‌ ئه‌ندامه‌کی چالاکن فان کۆمه‌له‌یین کوردیه‌ و د پرانییا کۆفار و رۆژنامه‌یین کوردیدا ب نفیس و هه‌لبه‌ستین خوه‌ د ئافاکرنا گۆتارا نه‌ته‌وه‌بییا رۆناکگه‌ر و مۆدیرنخوازدا جه‌ دگه‌ر. د هه‌لبه‌ستا خوه‌یا “دامه‌زراندنی کۆمه‌له‌ی زانستی” یدا د میناکا دامه‌زراندنا “زانستی” یدا رۆلا کۆمه‌له‌یان

د پێشه‌برن و مۆدیرنکرنا کورداندا ده‌ستنیشان دکته‌ و دیار دکته‌ کو ب فه‌بوونا “زانستی” یی گولا هیڤیا وه‌لاتی پشکفیه‌ و مه‌ته‌ دی ب “زانستی” یی پێش بکه‌فه. له‌ورا “زانستی” دی ئاستا مه‌ته‌ بلند بکه‌ و کوردان ب ئه‌ورۆپایین بده‌ ناسین. ژ قی ئالییی فه‌ “زانستی” یی گه‌له‌ک ب نرخ دبینته‌ و وی وه‌ک هیڤیا پاشه‌روۆژی دده‌ته‌ زانین (۲۰۰۱: ۱۱۹). هه‌لبه‌ستفان د قی هه‌لبه‌ستیدا هه‌م ئاماژه‌ ب نافنی کۆمه‌له‌یین دکته‌ کو “زانستی” یه، هه‌م ژێ ئاماژه‌ ب ئارمانجا کۆمه‌له‌یین دکته‌ کو ئه‌و ژێ د مانایا خواندن و زانستیدا “زانستی” یه. له‌ورا د خواندنگه‌ها شه‌قییا قی کۆمه‌له‌یییدا زارۆکین بیکه‌س دخوینن و هه‌لبه‌ستفان ژ خوه‌دی هیڤی دکته‌ کو “زانستی” ژ بو خواندنا زارۆکین بیکه‌س هه‌ر مینه، ژ به‌ر کو ب خواندنا شه‌قییا فان زارۆکان په‌رده‌یا تارییا نه‌زانینن ده‌یتنه‌ چراندن و رۆژا زانستێ ده‌ردکه‌فه‌ هۆلی

(۲۰۰۱: ۳۴۸-۳۴۹). هه‌روه‌کی دیاره، پیره‌مێرد ئه‌ورۆپایین وه‌ک پێشانا پێشکه‌ته‌نن دده‌ته‌ زانین و خواندنا زانستین نوو و ده‌زگه‌هین چاندی ژێ ژ بو گه‌هشتنا قی ئارمانجی وه‌ک ئارمازین گرنگ ل قه‌له‌م دده‌ته‌.

پیره‌مێرد سه‌ده‌ما پاشفه‌مانا کوردان د نه‌زانین و بیتفاقییا واندا دبینته‌ و دیار دکته‌ کو قه‌ومێ کورد ژ به‌ر کو ئارمانجا خوه‌ باش

**یه‌ک ژ
هه‌لبه‌ستفانین
چالاکین
کۆمه‌له‌یین
کوردییین ل
سته‌نبۆلی ژێ
عه‌بدوره‌حیم
ره‌حمی هه‌کاریه**

شێخ نووری

فیربونا زانستین نوو و فه کرنا خواندنگه هان فه گری ددهت.

ههروهک ههلبه ستفانین بهری خوه بیکهس ژى دامه زراندا "کومه لهی زانستی" و "یانهی سه رکه وتن" ئی دکهت مژارا ههلبه ستین خوه و د ههلبه ستا خوهیا "قوتابخانهی زانستی" ییدا دیار دکهت کو مه به ستا "زانستی" یی به لافکرنا عیلم و خواندن، پيشقه برن و خزمه تکرنا قه ومی

کورد، لوما ژى هه بوونا "زانستی" یی وه لاتى بلند دکهت و وی ژ دوودلی و نه خوه شیبان رزگار دکهت (۱۳۹۱: ۲۱۸). د ههلبه ستا "یانهی سه رکه وتن" ییدا ژى قی ده زگه می وه ک ریبه ری عیلم و پیشکه تى دینیت کو دى هه ول بده نه زانی، زۆرداری و وه هسه تی ژ ناف کوردان راکه. ژ بهر قی ژى ب دیتنا وی "یانهی سه رکه وتن" ژ بو کوردان جهی شاناز بییه و دقئ بیته زیاره تگه ها هه موو کوردان (۱۳۹۱: ۱۴۷). بیکهس ب بوئه یا بیست سالییا ده رکه تتا روژنامه یا ژینی ژى د ههلبه سته کا خوه دا کیفخوه شیا خوه ده ربیرت و دیار دکهت کو ژین بوویه سه دامه هشیاری و پیشکه تتا کوردان و هیقی دکهت ژین و ئەمسالین وی د ناف کورداندا زیده بندا کو بن هوکارین هشیاری و پیشکه تى (۱۳۹۱: ۸۸-۸۹).

بیکهس ل سه ر ریازا پیشیین خوه عیلم و هونه ری ژ بو سه رکه فتنا مله تی کورد پیوست دینیت و مله تین بی عیلم و هونه ر د بن پیین بیانیا نندا مه حکوومی گه فزاندن و به ندادتیین دینیت (۱۳۹۱: ۷۱، ۸۷). له ورا ههلبه ستفان د سه دسالا ۲۰ ییدا بی عیلم و هونه ر پیشکه تتا نه ته وه یان مه حال دینیت، لوما ژى ب دیتنا وی نه گه ر کورد تینه کوشن دى حالی وان خرابتر بیت و ناگه نه نارمانجین خوه (۱۳۹۱: ۸۴). ئەو ژى مه رهه م و ده رمانی کوردان د خواندنگه هاندا دینیت کو د واندا چرایا زانستی ده یته هلکرن (۱۳۹۱: ۱۴۶). بیکهس د پیشقه برنا کوردان و مۆدیرنکرنا جقاتا کوریدا بال دکیشه سه ر بیره شکیا شێخ و مه لایین کورد کو ب ئاواپه کی فامکورانه ل پیشیا نه ته وه یا خوه دبن ئاسته نگ و ناهیلن کورد ب ریا هونه رین نوو پیش بکه فن.

بیکهس

بیکهس ل سه ر ریازا پیشیین خوه عیلم و هونه ری ژ بو سه رکه فتنا مله تی کورد پیوست دینیت و مله تین بی عیلم و هونه ر د بن پیین بیانیا نندا مه حکوومی گه فزاندن و به ندادتیین دینیت

سه فیل و په ریشان. وه ها دیاره، ههلبه ستفان د ناقه برا بنده ستیا کوردان و نه زانینیدا په یوه ندیه که راسته راست دینیت، لوما ژى د ههلبه ستا "گازییا دووماهیکی" دا ژ بو رزگارییا کوردان ژ دیلی و خولامتیین ته کانه چاره عیلم و ئیرفانی ده ستنیشان دکهت (۱۹۸۵: ۹۷۷) و قی نه ته ئی ژ بو میران ژ بو ژنان ژى پیوست دزانیت (۱۹۸۵: ۹۴۲). ژ بهر قی ژ نفشین

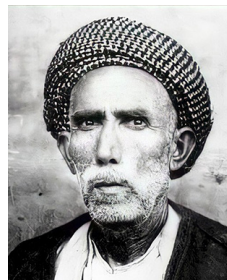
جوان دخوازیت کو ب ریا عیلم و فه ن و هونه ری وه لاتى فه ژین و ژ ده وه مه ندین کورد ژى دخوازیت کو "مه کنه بین سه اده تی" فه کن و ب قی ئاواپی د دانینا بنگه ها پیشکه تتا وه لاتى خوه دا به شداری بکه ن (۱۹۸۵: ۴۰۸-۴۰۹).

وهک ههلبه ستفانه کی سلیمانیهی د ههلبه ستین شێخ نووریدا ژى کاریگه ریا کومه له یین کوردی و نه ته وه تیا مۆدیرنخواز دیار دبیت، لوما ژى د ههلبه ستین خوه دا ب گرنگی به هسا دامه زراندا کومه له یین کوردی و ده رخستنا کوفار و روژنامه یان ب زمانى کوردی دکهت. ژ بهر قی ب بوئه یا فه کرنا "یانهی سه رکه وتن" ئی و دامه زراندا کومه له یا

زانستی ب ناقی "یانهی سه رکه وتن" و "بو ئاهه نگی کومه له ی زانستی کوردان" ئی دو ههلبه ستان دنقیسه. دیسا وهک نیشانه یا گرنگیدانا ب کوفار و روژنامه یین قی سه رده می ب بوئه یا ده رکه تتا روژنامه یا ژیبانی و کوفارا گه لاویژی ژى دو ههلبه ستان دنقیسه. شێخ نووری ژ بو پیشقه برنا مله ت و وه لاتى زانین پیوست دزانیت، له ورا ب دیتنا وی ب واسته یا زانینى مروفاهی گه یشتیه ئاستا فرینى و ناقین که سایه تین مینا کولۆمب و واسقو ب بیر تینه کو ژ بهر زانینا وان ناقی وان هه رتم زندی مایه (۲۰۰۸: ۵۰۲). ژ بو قی ژى گرنگیه که مه زن ددهت فه کرنا خواندنگه هان و د وی باوه ریی دایه کو خواندنگه ه د قی سه رده می جان ددهن مروفان و پاشه روژا مله تان روئی دکه ن (۲۰۰۸: ۵۰۶). ب قی ئاواپی ژ بو پیشقه برن و مۆدیرنکرنا جقاتا کوردی خواندنگه هین کو بنگه ها زانستین نوو و جهی پهروه رده کرنا نفشین پاشه روژی نه، گرنگ دینیت و سه رکه تتا نه ته وه یا کورد ب

ژ بەر کو ژ شیخ و مه‌لایان بیهیقى دبیته وان دشبینه زلامین دینیین خریستیانیی کو ب دیتنا وی هه‌تا ئەوورۆپایی داوی ل حکومین وان نه‌ئینا، نه‌شیان پیش بکه‌فن، لۆما ژى ژ خوه‌دئى دخوازیت کو مارتن لوتهره‌کی ژ بو‌گه‌لئى کورد ژى بشینه دا کو وان ژ ده‌ستئى فان شیخ و مه‌لایان رزگار بکه‌ت:

”خوایه یه‌ک لووتهر بنیره بو‌گه‌لی کوردی فه‌قیر با نه‌جاتی دا له ژیر ده‌ستی مه‌لا و شیخان و پیر“ (۱۳۹۱-۱۳۸۹).

زێهور

ب قى ئاوابی بیکه‌س وه‌ک هه‌لبه‌ستفانه‌کی نه‌ته‌وه‌ییی مۆدیرن ژ بو‌گه‌هشتنا ئارمانجین نه‌ته‌وه‌یی مۆدیرنیی وه‌ک پیشمه‌رج داتینه و فان هه‌ر دو دیارده‌یان ب هه‌ف فه‌گرئ ده‌ت.

زێهور ژى وه‌ک نه‌ریته‌که‌ قئى

سه‌رده‌مئى د هه‌لبه‌ستین خوه‌دا

په‌سنا کۆفار و روژنامه‌یین مینا گه‌لووئێ، روژی کورد و بانگی کوردستانئى ده‌ت و ژ بو‌پیشکه‌تن، هشیاری و خوانده‌واریی هه‌بوونا کۆفار و روژنامه‌یان گرنگ دینیت. زێهور نه‌زانینی وه‌ک به‌نده‌که‌ ل هه‌مه‌به‌ر ژییانئى دینیت و عیلم و ئەده‌بئى ژى وه‌ک ده‌رمانئى قئى نه‌خوه‌شیی ده‌ستنیشان دکه‌ت. ئەو ژى د وئى باوه‌ریی دایه‌ کو زانست فه‌ومه‌کی هه‌زار

بلند دکه‌ت و پاشه‌روژا وی دابین دکه‌ت، لۆما ژى ژ ده‌وله‌مه‌ندی و وه‌لاتی هئى قئى دکه‌ت کو خواندنگه‌هان ئافا بکه‌ن (۲۰۰۸: ۱۱۱-۱۱۲) و ژ دایک و باقان ژى دخوازیت کو که‌چ و کورین خوه‌ بشین خواندنگه‌هاندا کو ب ریا عیلم و ئەده‌بئى خزمه‌تا وه‌لاتئى خوه‌ بکه‌ن (۲۰۰۸: ۲۴۳).

ژ فان میناکان دیاردیته‌ کو هه‌لبه‌ستفانین کوردین قئى سه‌رده‌مئى، د نه‌بوونا ده‌وله‌ته‌که‌ کوردیدا کۆمه‌له‌یان وه‌ک ده‌زگه‌هئین نه‌ته‌وه‌یی ده‌ردخن پیش و ب واسته‌یا وان دخوازن ئارمانجین نه‌ته‌وه‌یی پیک بینن. ل ئالیی دن فه‌کرنا خواندنگه‌هان و ده‌رخستنا کۆفار و روژنامه‌یان ژى ژ بو‌پیشقه‌برنا زمان، ئەده‌بیات

و هشیاریا نه‌ته‌وه‌یی کاره‌کی پیویست دزانن و خه‌لکئى کورد ژ بو‌ قئى هان دده‌ن. د گو‌تارا هه‌لبه‌ستفانین قئى سه‌رده‌مئى خواندن و زانستین مۆدیرن وه‌ک نیشانه‌یین کاریگه‌ریا رو‌ناکگه‌ریی ژ بو‌گه‌هشتنا ئارمانجین نه‌ته‌وه‌یی دهن ته‌کانه‌ ریا چاره‌یی و ئەوورۆپا ژى ژ به‌ر کو نافه‌ندا قئى زانستا نوویه دبیه‌ پیقانا مۆدیرنی و پیشکه‌تنا نه‌ته‌وه‌یی و قیبه‌گه‌ها نه‌ته‌وه‌تیا مۆدیرنخوازا کوردی. ژ به‌ر قئى ژى هه‌لبه‌ستفانین کورد ژ بو‌گه‌هشتنا ئارمانجین نه‌ته‌وه‌یی هه‌زا مۆدیرنیا ئەوورۆپایی د ناف کورداندا به‌لاف دکه‌ن و د گو‌تارا واندا مۆدیرنی و نه‌ته‌وه‌تی وه‌ک دو ره‌گه‌زین ته‌مامکه‌رین هه‌ف ده‌ردکه‌فن پیش. ژ به‌ر قئى هه‌لبه‌ستفانین کوردین قئى سه‌رده‌مئى ب چاڤه‌کی رو‌مانتیکانه‌ ل خواندن و پیشکه‌تئى دینیرن و وه‌ها دینن کو ده‌ما خوانده‌واریه‌که‌ مۆدیرن ل وه‌لاتی بئى پیاوه‌کرن دئى هه‌موو کیشه‌یین نه‌ته‌وه‌یی بین چاره‌سه‌رکرن و نه‌ته‌وه‌یا کورد بگه‌یژه‌ که‌نارئى ئارامیی.

۵. په‌یدا بوونا نه‌ته‌وه‌تیا چه‌په‌رو و ره‌نگه‌دانا وئى د هه‌لبه‌ستا نوویا کوردی دا

شۆره‌شا بۆلشه‌فیک نه‌ته‌نئى ل رووسیایى، کاریگه‌ری ل ته‌فاهیا جیهانئى چئى دکه‌ت و ب ئافاکرنا سوڤیه‌تئى د نافه‌را هه‌ر دو جه‌مه‌سهرین کۆمونیست و کاپیتالیستدا رکه‌به‌ریه‌کا توند روو ده‌ت. ژ به‌ر قئى ژى سوڤیه‌ت دخوازیت شۆره‌شا پرۆلیتاریایى ل هه‌موو جیهانئى به‌لاف بکه‌ت و ب ریا ئایدیۆلۆژیا خوه‌یا چینی کاریگه‌ری ل سه‌ر وه‌لاتین دن ژى چیبکه‌ت. ب قئى ئارمانجئى، ب ریا ریخستین نه‌ئینی و پارتیین کۆمونیست هه‌ول ده‌ت پیکه‌ها خوه‌ د ناف سینۆرین سیاسییین ده‌وله‌تین سه‌رده‌ستین کوردستانیدا ژى خورت بکه‌ دا کو سیسته‌ما خوه‌ د ناف فان وه‌لاتاندا ب سه‌ر بخه. ژ به‌ر کو ده‌وله‌تین سه‌رده‌ستین ل کوردستانئى ب ته‌فاهى د به‌ره‌یا کاپیتالیستدا نه، کورد ب ئاوايه‌کی سروشتی دکه‌فن بن کاریگه‌ریا پرۆپاگاندا یا سیاسه‌تا سوڤیه‌تئى و د ناف چینا خوانده‌وارا کوردیدا ئایدیۆلۆژیا مارکسیست به‌یز دبیت. لۆما ژى د داویا سالین ۱۹۳۰اندا چه‌ندین ریخستن و پارتیین کوردییین مارکسیست تین دامه‌زراندن

ژ فان میناکان دیاردیته‌ کو هه‌لبه‌ستفانین کوردین قئى سه‌رده‌مئى، د نه‌بوونا ده‌وله‌ته‌که‌ کوردیدا کۆمه‌له‌یان وه‌ک ده‌زگه‌هئین نه‌ته‌وه‌یی ده‌ردخن پیش و ب واسته‌یا وان دخوازن ئارمانجین نه‌ته‌وه‌یی پیک بینن

مارکس و
پهیره وین وی
هه رچه ند
نه ته وه تی وه ک
ناقیشانه که شاش
نیشان دابن ژێ
پیشاهتین جیهانی
ل گۆر پیشینیین
وان ده رناکه فن
و ناوکۆکیین
نه ته وه یی هه رتم
دکه فن پیشیا
ناوکۆکیین چینی

ناقیشانه که شاش نیشان دابن ژێ پیشاهتین جیهانی ل گۆر پیشینیین وان ده رناکه فن و ناوکۆکیین نه ته وه یی هه رتم دکه فن پیشیا ناوکۆکیین چینی. له ورا جهنگین مه زینن کو نه ته وه یین جیباواز تینن هه مبه ر هه ف و ئایدیۆلۆژیا کۆلۆنیال و ئه مپه ریا ل هیز دده نه ناسنامه یین نه ته وه یی و نه ته وه تی وه ک نۆرمه که سیاسی هه ر کو دچیت، به یتر دیت. د ره وشه کا وه هادا لینین ژ بو گه هشتا جفاته کا بیچین د ریه ریا دیکتاتوریا پرۆلیتاریا ییدا رزگاری و ئازادیا نه ته وه یین بنده ست پیوسته دزانیت (Lenin-Stalin, ۲۰۱۴: ۷۷) و ری ل به ر

ئالیگریا نه ته وه تیا بنده ست فه دکته. ژ به ر قی ژێ ب دیتنا هۆبسبومی، د پفاژویا جهنگا جیهانی دویه مدا و ب تایه تی پشته ۱۹۴۱ ئی کۆمونیست ل وه لاتپاریزیین خوه دی ده رده کفن و جو ره یه ک ژ جو ره یان ره وابوونه کئ دده نه به رخوه دانین نه ته وه یی. ژ به ر قی ژێ د ماوه یا شه ریدا ئالاین سو ر و ئالاین نه ته وه یی د گه ل هه ف ده ینه هلدان (۲۰۱۰: ۱۷۴) و ئه فه دبیته سه ده م کو د نافه را ته فگه رین نه ته وه یین سه رخوه بوونخواز و به ره یا دژ ئه مپه ریا لا کۆمونیستدا هه فگرتنه ک چی ببیته. د ئه نجاما قیدا ئه وه ده وله تین نوویین کو ل دژی کۆلۆنیالیزمی ده ینه ئافاکرن و نه سو سیالیستن خوه وه ک ده وله تین ”سو سیالیست” رادگه هینن و ”رزگاریا نه ته وه یی” ژێ دبیته دروشما سو سیالیزمی (Hobsbawm, ۲۰۱۰, ۱۷۸).

د زه مینه که وه هادا ته فگه رین سیاسیین کوردی، ب ئاویه کی سروشتی خوه د به ره یا کۆمونیستدا دبینن و د نافه را نه ته وه تیا کوردی و ئایدیۆلۆژیا مارکسیستدا په فگه ریدانه کن چی دکهن. بیگومان د ئافاکرنا گۆتارا نوویا نه ته وه ییدا هه لبه ستفان وه ک ئه ندام و ئالیگرین فان ریخستین سیاسی رۆله کئ چالاک دگین و نه ته وه تیا کوردی د چارچۆقه یا ئایدیۆلۆژیا نوودا ژ نوو فه پیناسه دکهن. ژ به ر قی ژێ گۆتارا نه ته وه تیا چه ره و ژ سالیین چلی هه تا سالیین شینستی گه له ک سه رده ست دبیت و هه ما بیژه پرانییا هه لبه ستفانین قی سه رده م ب ئاویه کی چالاک د ئافاکرنا قی گۆتاریدا به شداری دکهن. له ورا ژ به ر یه کبونا دژمینن نه ته وه یی و به ره یا کۆمونیست د گۆتارا هه لبه ستفانین نه ته وه په ره رین

و د ژیا نا سیاسی و رۆناکیرییا کوردیدا سه رده مه که نوو ده ست پین دکته.

ل گۆر راگه هاندنا کریس کۆچیرا یه که م ریخستنا کوردیا چه ره و د سالا ۱۹۳۸ اندا ب نافق ریخستنا دارکه ر ل کوردستانا ئیراقی ده یته دامه زراندن (۲۰۰۱: ۱۶۳). پشته قی ل کوردستانا ئیرانی د سالا ۱۹۳۹ اندا پارتیا ئازادخوازا کوردستانی، ل به غدادی د ۱۹۴۱ پدا پارتیا هیوایی و دیسان ل کوردستانا ئیرانی د ۱۹۴۲ اندا کۆمه له ی ژیا نه وه (ژ.ک) ده ینه دامه زراندن. وه ک تایه ته ندیا گشتیا قی سه رده م به رنامه یا ریخستن و پارتییین

سیاسیین کوردی ژ ئالییه کی فه نه ته وه ییه و خوه سه ری و مافین ره وایین کوردان ژ خوه را دکته ئارمانج، ژ ئالیین دن فه ژێ د بن کاریگه ریا ئایدیۆلۆژیا چه ره ودا ل دژی به ره یا ئیمپریالیست و هه فکارین وی ده یته دارشتن.

د راستیییدا مارکسیزم وه ک ئایدیۆلۆژییه که چینی ل دژی ئایدیۆلۆژیا نه ته وه یی راده وستیت و ل گۆر راگه اندنا گه لنه ر Gellner، مانیفه ستویا کۆمونیست ل هه مبه ر فدریک لستئ Friedrich Listه به رده فکن نه ته وه په ره ریا ئالمانی ده یته نفیسین. ژ به ر قی ئه فه مانیفه ستو د هه مان ده میدا مانیفه ستویه که ل دژی نه ته وه تیییه. له ورا ل گۆر مارکسی، نه ته وه یا کارکه ر که د، حکومه تا وی سه رمییا ن و هه وایا وه لاتئ وی ژێ هه وایا کارگه هییه (Gellner, ۲۰۱۳: ۳۲-۳۳). ب دیتنا مارکسی ناوکۆکیا راسته قینه یا مرو فاهیی؛ نه ناوکۆکیا نه ته وه ییه، ناوکۆکیا چینییه. ژ به ر قی ژێ نه ته وه تیی وه ک ناقیشانه که شاش دده ت زانین (Gellner, ۲۰۱۳: ۲۲۳).

ستالین ژێ هه ره وک تیگه هشتا هه فه شا مارکسیستان ژ به ر کو نه ته وه تیی ئایدیۆلۆژیا بورژوازیین دده ته زانین، د وی باوه ریی دایه کو ته فگه ر و ده وله تین نه ته وه یی هه رتم د بن کۆنترۆلا بورژوازییدا نه و خزمه تا به رژه وه ندییین قی چینی دکهن. لوما ژێ نه ته وه تیی وه ک ئامراز سه رکوتکرنا پرۆلیتاریایین دده ته زانین و پرۆپاگاندا یا نه ته وه یی ژێ ژ بو فه شارتن به رژه وه ندییین چینیین پرۆلیتاریایین و ژ بو کۆله کرنا هه شه ندیا پرۆلیتاران وه ک زه مینه که خه ته رناک ل قه له م دده ت (Lenin-Stalin, ۲۰۱۴: ۲۳).

مارکس و پهیره وین وی هه رچه ند نه ته وه تی وه ک

چەپرەودا ھەفگرتنا گۆتارا نەتەوہیی و گۆتارا مارکسیست ب ئاسانی جھۆ خوە دگرە و بۆ دودلی دژایەتیا سەردەستین نەتەوہیا کورد و دژمنین بەرہیا کۆمونیست دەیتە کرن. ژ بۆ نیشانانا قی ديارەدیا نوو ئەم دبی بەری خوە بدن ھەلبەستین گۆران، جەگەرخوین، قانع، دلدار، ھەژار و قەدری جانی کو ھەک پێشەنگین قی گۆتارا نوو دەرەدکەفن پێش د ھەلبەستا کوردی دا.

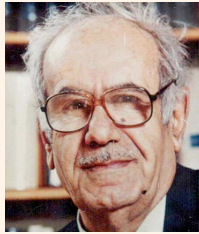
گۆران د ھەلبەستەکە خوەدا زۆردارییا ل سەر کوردین باشوور ژ ئالیین دەولەتا ئیراقتی قە ھەک ”وہلاتین ئیستیعمار“ی ب ناف دکەت و دیار دکەت کو ژ بۆ کوردەکی گۆتارا ناقتی کوردستانێ ژ ئالیین قان وەلاتانقە قە ھەک کوفری دەیتە دیتن و کورد د بن دەستی وەلاتین کۆلونیالیستدا ھاتنە زنجیرکرن (۱۳۸۹: ۱۶۸). ژ بەر قی، ھەلبەستفان ”ئیستیعمارا خوینمژ“ ب ”کوردکوژی“ و ”ھەژارکوژیی“ تاوانبار دکەت و تیکۆشینا ل ھەمبەر قی دژمنی خوینوار پیویست دزانیت (۱۳۸۹: ۳۰۷). گۆران ھەر د چارچۆقەیا ھەفگرتنا گۆتارا نەتەوہیی و گۆتارا چەپرەودا دیار دکەت کو ئەگەر بەرہیا کۆمونیست ب سەر بکەفیت و بەرہیا ئیمپریالیست و نۆکەرین وی بشکین، دبی کوردستان ب ھەر ئاواپی ئافادان بییت و بییتە بەشتەکە دنیایی. ب دیتنا وی دەما خۆرتین کورد ئالایا کۆمونیستی ب سەر ئاسمانی وەلاتیدا ھەلکەن دبی ئافین چەمان بۆ سەر چیاپین کوردستانێ بین کشاندن، ھەر دەر ب باخ و باخچەیان بی خەملاندن، ل گەلی و دەشتین وەلاتی ئافاھیین خوەشک بین لیکرن، ب تراکتۆران زەفی بین جۆتکرن،

ئەمبارین وەلاتی ب گەنم بین تژیکرن و ژ بەر کو ئیدی دبی سامانین سروشتیین وەلاتی نەیین دزین دبی بەریکا خەلکی ژ ب پەرہیان تژی بییت. ب قی ئاواپی دبی سەرانسەری کوردستانێ بییتە گەنجینە، د باخچەیین وەلاتیدا گولین نوو پشکفەن، بلبل خوە فیری ئاوازین نوو بکەن و زارۆکین وەلاتی د لاندکا خوەدا گرینێ ژ بیر بکەن (۱۳۸۹: ۱۹۵). ژ بۆ سەلماندنا قی پێشبینیا خوە د ھەلبەستا ”رێگای لینین“یدا ئازەربایجانی ھەک میناک نیشانی کوردان ددەت کو ب سایا

لینینی و شۆرەش پێش کەتییە (۱۳۸۹: ۲۲۷). گۆران ژ بلی ھێفیا وەلاتەکی ئافادان و دەولەمەند، ژ ئالیین سیاسی قە ژ ئایدیۆلۆژیا چەپرەو د خیرا کورداندا دزانیت. ب دیتنا وی کورد دکارن ب ریا کۆمونیزمی خوە ب جیھانی بدن قەبوولکرن، لۆما ژ ژ خۆرتین کورد دخوازیت کو د ناف دەستیا خۆرتین کۆمونیستدا بەحسا دۆزا گەلی خوە بکەن. لەورا ب سایا ”رۆژا مارکس و لینینی شەفەقەکی د ئاسۆیا مرفۆھاھییدا خوە نیشان داہە کو جیباوازی ناکەتە نافبەرا گەلین بچووک و مەزن“ (۱۳۸۹: ۱۹۴). ب قی ئاواپی، د نافبەرا ئایدیۆلۆژیا کۆمونیست و پێشەبەرن کورداندا پەفگرتیانەکی چۆ دکەت و فان بۆچووین خوە ھەک مۆدەلەکە نەتەوہی پەرەرییا چەپرەو پێشکەش دکەت.

ھەژار د ھەلبەستین خوەدا ل دژی ئیمپریالیزما ئینگلیز و ئامریکایی پشتگیری ددەت بەرہیا کۆمونیست و ژ بەر کو بەرہیا کۆمونیست د پێشەنگیا سۆفیەتیدا پشەقانییا گەلین چەوساندی دکەت، پیویست دزانیت کو ھەموو گەلین ئاشتیخواز د بن ئالایا کۆمونیزمیدا کۆم ببن (۱۳۹۱: ۱۷). ژ بۆ نیشانانا ھەفگرتنا ئارمانجین نەتەوہتیا کوردی و بەرہیا کۆمونیست بەحسا روودانا رووخاندنا کۆمارا کوردستانێ و بدارقەکرنا قازی محەمەدی دکەت. ژ بۆ بەرچاقرنا قی روودانێ دیار دکەت کو دەما ل چارچرای سیدارە دەیتە دانین دو ئامریکی و ئینگلیزەک د گەل چەند عەجەمان تین ور و زلامی ئامەریکی نقیسەکی د مەیدانیدا دخوینیت. د نقیسا خوەدا دیار دکەت کو ھەموو جیھان ملکی ئامریکایی و ھەفکارین

ویہ و مرفۆقین دن ژ تەن ھەک نۆکەرین وان دکارن بژین. کی دۆزا ماف و نیشتمانپەرەریی بکەت دبی بۆ ژناقرن و ژ بەر کو کوردان و ئازەربیان خوە خوەدان مال زانییە و گوھن خوە نەدایە شیرەتین ئامریکایی دبی بین بدارقەکرن (۱۳۹۱: ۷۸-۷۹). ب قی ئاواپی ھەژار ب فانتازییەکا شاعیرانە چەوساندنا نەتەوہیا کورد ب سیاسەتا ئیمپریالیزمی قە گری دەت و پشتگیریا بەرہیا کۆمونیست ھەک ئەرکەکی مرفۆقی و نەتەوہیی نیشان ددەت.

ھەژار

ھەژار د
ھەلبەستین
خوەدا ل دژی
ئیمپریالیزما
ئینگلیز و
ئامریکایی
پشتگیری ددەت
بەرہیا کۆمونیست
و ژ بەر کو بەرہیا
کۆمونیست
د پێشەنگیا
سۆفیەتیدا
پشەقانییا گەلین
چەوساندی دکەت

خوھ ئافا بکەن و ب ھەف را ل دژی دژمن تیبکۆشن (۱۹۹۷):
 ۲۲۶). جەگەر خوین دەما د ناھ مارکیستی و کوردبوونیدا
 دمیە کوردبوونا خوھ ددەت پێش و مارکیستی و ھە
 ناسنامە یە کە دویم دپە ژرینیت. د ھەلبەستە کا خوھ دا دیار
 دکەت کو ھەرچەند ھەک مارکیستیەکی ئەنتەرناسیۆنال
 پشتگیری بدەتە پرۆلیتارین ئەفریقا و ئەوروپایی و خوھ ھە
 شۆرە شگیرەکی کووبایی، قییەتنامی و ئەنگۆلابی ژ ی بیبە،
 ”بەری ھەر تەشتی“ کوردە (۲۰۰۰: ۳۶).

قەدری جان ژ ی ئیمپریالیزمی ھە
 پشتەقانی دژمنین کوردان دبینیت و رەنگە کە
 مارکیستی ددەتە گۆتارا خوھیا نەتەوھیی. د
 وئ ھەلبەستە خوھ دا کو ب بۆنەیا شینا پێشەوا
 قازی محەمەدی نھیسبە، دیار دکەت جوئپۆلن
 ئینگلیز ژ ئەسرا رکیشین عەجەم را لیستە کە ھەھا
 ئامادە دکەت کو کۆمارا کوردستانی و پێشەوا
 قازی محەمەد ب دەستی وان دەپنە ژناڤرن،
 ھەرۆھە ترومانی سەرۆکی ئامریکایی (۱۸۸۴-
 ۱۹۷۲) ژ ی ھەک ”بێنامووس و تەرەسەکی“ ب
 ناف دکەت کو ب بالافرین خوھ ئازەربەيجان
 و کوردستانی بۆمبەباران دکەت و زار و زێچین
 بێگۆنەھ دەتە کۆشت. ب دیتنا ھەلبەستەقان،
 ”عەجەمەن ئەسرا رکیش“ و ”تورکین توورانی“
 ب پشتگیری ئینگلتەرە و ئامریکایی ب تانگ
 و توپ و بالافرین خوھ ڤە ب سەر کورداندا
 دەپن و وان دکۆژن، لئ د وئ باوھریی دایە کو
 کوردایەتی دئ ھەر بژی و رۆژەک ژ رۆژان دئ
 ب سەر بکەڤیت (۲۰۰۹: ۱۲۲). ب ڤی ئاوی قەدری جان
 ژ ی ل ھەمبەر دژمنین ھەڤبەش کوردیتی و مارکیستیین
 د یەک خەلەکیدا درخینیت و ب گۆتارا نەتەوھتیا چەپرەو
 دەردکەڤیتە پێش.

ھەلبەستەقانی نەتەوھبەرۆرین چەپرەو د بن کاریگەریا
 ئایدیۆلۆژییا مارکیستیدا پیکھاتەیا نەتەوھتیا کوردی ژ نوو
 ڤە پیناسە دکەن و د ناف پیکھاتەیا نەتەوھتیا جە نادەنە
 سەرمايەدار، بەگ، ئاخا، شیخ و مەلایان. لەورا مارکسیزم ڤان
 کەس و چینی نافیۆری ھەک ھەڤکاری ئیمپریالیزمی دزانیت
 و د ناف سبستەما خوھ دا جە نادەتە وان. د ڤی چارچۆڤە ییدا
 ستالین دیار دکەت کو ئەگەر نەتەوھتیا ب ریبەریا

ھەر د ڤی چارچۆڤە ییدا ھەزار ژ بەر کو دژمنی نەتەوھیا
 کورد دژمنی بەرھیا کۆمونیست ژ ی دزانیت، ژ وان دخوازیت
 کو پشتگیری بدن کوردان و وان ژ بن دەستەلانداریا ترک،
 فارس و عەرەبان رزگار بکەن. د ھەلبەستە ”نامە ی بۆ
 وارشەو“یدا دیار دکەت کو کوردستان د بن داگیرکەریا ترک
 عەجەم و عەرەبان دایە و ھەر یەک ژ وان ب ئاویەکی
 زۆرداری ل کوردان دکەت. ژ بۆ نیشاناندا زۆرداریا ڤان سئ
 دەولەتان ژ ی سەرکوتکرنا کۆمارا کوردستانی، سەرھلەدان
 چیبایی ئاگریی و سەرھلەدان بارزان و بەردەرکئ
 سەرای ل سلیمانیی میناک ددەت و دیار دکەت
 ژ بەر کو کورد ژ ی د گەل بەرھیا کۆمونیست
 ھەڤمەبەستن، پێویستە جیھانا کۆمونیست
 پشتگیری بدە کوردان (۱۳۹۱: ۳۱-۳۲). لەورا
 ھەلبەستەقان ھەرۆھەکی د ھەلبەستە ”پەيام
 بۆ ماوماو“یدا ژ ی ھاتیبە چارەنووسا کوردان
 و گەلین بەرھیا کۆمونیست یەک دبینیت و
 شەھیدین نایرۆبی و ماھابادی ژ ی شەھیدین
 دەستین ھەمان دژمنی ددەت زانین (۱۳۹۱:
 ۳۵).

قەدری جان

قەدری جان ژ ی
 ئیمپریالیزمی
 ھەک پشتەقانی
 دژمنین کوردان
 دبینیت و
 رەنگە کە
 مارکیستی
 ددەتە گۆتارا
 خوھیا نەتەوھیی

د تیکەلکرنا گۆتارا کۆمونیست و
 نەتەوھتیا بەلکی ژ ی ھەلبەستەقان ھەری
 نافدار جەگەر خوینە. ھەلبەستەقان د گەلەک
 ھەلبەستین خوھ دا بەحسا ڤی دیاردەپن دکەت
 و ل ھەمبەر بەرھیا ئیمپریالیست نیڤی جیھانی
 برایی کوردان ددەت زانین و (۱۹۹۲: ۳۰۳)
 ھەرۆھک گۆران و ھەژاری دژمنین نەتەوھیا
 کورد و کۆمونیزمی یەک دبینیت. د ھەلبەستە خوھیا نافدار
 ”کی مە ئەز“یدا دەما ل سەر ناڤی کوردان دناخڤە، دژمنی
 کوردان ھەک ”دژمنەکی خوینخوار، خورت و کۆلەدار“ نیشان
 ددەت (۲۰۰۳: ۱۳). لۆما ژ ی بەرخوھدانا نەتەوھتیا کوردان ل
 ھەمبەر ڤی دژمنی ب ”رێچکا مارکس“ و ب ”رێچکا لینینی“
 مومکین دبینیت (۲۰۰۳: ۱۹). ھەلبەستەقان، کوردەواریا بئ
 مارکسیزم کیم دزانیت و ژ کوردان دخوازیت کو ”نەبێژن
 تەنئ کوردەواری بەسە“، لەورا رزگاری ب ریا مارکسیزم
 دکارە پیک بئ (۱۹۹۷: ۱۶۰). لئ مارکسیستیا ھەلبەستەقانی،
 مارکسیستیە کە ھەلاتپەرۆرە، لۆما ژ ی ”مارکسی“ و
 ”نۆرسی“ یین ھەلاتپەرۆرە دخوازیت کو د ناف تفاقیدا ھەلاتی

ملكى كوردېن رەبەن و ھەژار دخون (۱۹۹۲): ۳۱۷). د فئى رەوشىدا كورد رەنجەرى بەگ و ئاغايانن و ئەو ئى رەنجەرى دژمىنى كوردن (۱۹۹۲: ۳۰۶). ھەلبەستفان شىخ، بەگ و ئاغايان دىبىنە "تابوورا پىنجان" كو وەك سىخوورى ئافخوھىي ژ بو دژمن كار دكەن (۱۹۹۲: ۴۰۷). ژ بەر فئى شىخ و ئاغايان كوردپەرور قەبوول ناكەن (۱۹۹۷: ۱۴۵). وان ژ خانەيا كوردبوونى دەردخە و وەك دژمن دەستىشان دكەت (۱۹۹۲: ۳۲۱). ب فئى ئاوايى ئەو ئى كوردان ب چىنا ھەژار و بىندەستان فە سىنوردار دكەت و سىنورىن ماركسىزم و كوردايەتئىيى دكەت يەك.

ژ بەر كو د گۇتارا نەتەوھىيا ھەلبەستفانئىن چەپرەودا پىناسەيا نەتەوھىي دەيتە گھورىن، پىناسەيا دژمىن كوردان ئى دەيتە گھورىن. د فئى چارچۇقەيىدا چىنا پرۇلىتار و ئالىگرىن بەرەيا كۆمونيستىن ترك، فارس و عەرەب ژ خانەيا دژمنايتىيى تىن دەرخستن وەك دۆست و ھەفكارى كوردان دەيتە دەستىشانكرن. ژ بەر فئى د چارچۇقەيا براتىيا ئايدىيولۆژىكدا دژمىن نەتەوھىي ژ نوو فە دەيتە پىناسەكرن و پىشاننا "ئەم" و "دژمن" ژ دياردەيەكە ئەتنيك و چاندى وئدەتر دبىت دياردەيەكە ئايدىيولۆژىك و سىياسى. ب تايەتە د ۱۴ئى تىرمەھا ۱۹۵۸اندا دەما كو ژ ئالىيى عەبدولكەرىم قاسمى فە كودەتايەكە عەسكەرى دەيتە كرن و ئالىگرىن بەرەيا كۆمونيست دەيتە سەر حكوم ژ ئالىيى ھەلبەستفانئىن كورد فە ئەف روودان ب كىنخوھشى دەيتە پىشوازيكرن و دبىتە سەدەم كو جەخت ل سەر براتىيا ئايدىيولۆژىك بكەن.

گوران ژ خورتىن كورد دخوازىت كو دەستىن خوھ بدن دەستىن برايتىن خوھىين عەرەب و د مەترۆپۆلىن مەزنىن جھانا كۆمونيستدا دۆزا مافىن كوردان بكەن (۱۳۸۹: ۱۹۲). ھەلبەستفان، پىشتى كودەتايە ۱۹۵۸ان ژ بو دياركرنا كىنخوھشىيا خوھ ل ھەمبەر سەرەكەفتا ئالىگرىن بەرەيا كۆمونيست، كورد و عەرەبان وەك دو پىيىن گەلئى ئىراقئى نىشان ددەت و ب عىراقىبوونا خوھ

دلدار

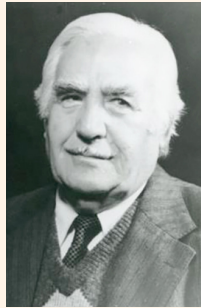
د چىرۇكا ھەلبەستىيا "لالە باس" ئىدا دلدار بەحسا زۆردارىيا كەيايەكى ب ئاقئى كاك سوور دكەت كو ژ بو دەست داينە سەر ملكى خەلكى دەست داينە سەر ملكى خەلكى پىشنىياز شادىيا دەرەوين ل لالە باسى دكەت

رۇژا وان ب چەوساندنى و شەقئىن وان ئى ب نالىنى دەھرمىنن (۱۳۸۹: ۱۹۳).

د چىرۇكا ھەلبەستىيا "لالە باس" ئىدا دلدار بەحسا زۆردارىيا كەيايەكى ب ئاقئى كاك سوور دكەت كو ژ بو دەست داينە سەر ملكى خەلكى پىشنىياز شادىيا دەرەوين ل لالە باسى دكەت، دەما لالە باس فئى قەبوول ناكە پىشى مالا وى ددەت بەر گولەبان و پاشى ئى تالان دكەت. پىشتى دەمەكئى سالج ئاغا دەست داينە سەر مالى وىيى تاپووكرى. دەما كو لالە باس رازى نابە تاپوويى خوھ بدە سەر وى، ئاغا ئى را دبىزىت يان دقئى تاپوو دبىيى يان ئى مالا خوھ بار بكە و بچە. ئاغا مالا وى ددەت سەر پىشتا چەند ھەسپان و د سەردا ئى ژ بو رەسوولئى كورى وى بشىنن عەسكەر دچىتە گلىيا وى ب دەولەتئى دكەت. لالە باس ژ بو كو كورى وى نەشىنن عەسكەرىيى دچىتە جەم زابتئى كۆيەين،

ئى ئەو ئى دۆزا پەرەيان لئى دكەت (۱۹۸۵: ۲۱۱-۲۱۳). ب فئى ئاوايى دلدار دخوازىت نىشان بدەت كو چىنا سەردەستا كورد و نوونەرى دەولەتا سەردەست پىكقە زۆردارىيى ل سەر كوردان دكەن و ئەو ئى ھەر د چارچۇقەيا تىگەھشتنا نەتەوھىيا چەپرەودا چىنا سەردەستا كورد وەك ھەفكارى سىستەما ئىمپىريالىست نىشان ددەت و وان ژ بازنىيا كوردايەتئىيى دەرەدكەت.

د ھەلبەستىن جەگەر خوئىندا ئى ئاغا، بەگ و سەرمايەدار ب كوشتن و خوئىخوارى حكوم ل سەر چىنا جۇتئار و كاركەر دكەن. شىخ، بەگ، ئاغا و سەرمايەدار دەست داينىن سەر بەرىن دەستئى رەنجەران و ئەو بخوھ ئى بئى كو ب سەرما و گەرما ئىيانئى بحەسن د برچىن خوھىين بەلەكدا د ئاف رەحەتئىيىدا دژىن (۱۹۹۲: ۴۱۱). ژ بەر فئى جەگەر خوئىن تەكيايىن شىخان وەك جھئى خاپاندنا خەلكى و خانىيىن ئاغايان ئى وەك ھىلىن و لىسا دزان ب ئاف دكەت (۱۹۹۲: ۴۵). ب دىتتا وى، ئەف ھەزار سالن، شىخ و ئاغا ھەفكارى دژمىنى كوردانن و د گەل وان مال و

جەگەر خوئىن

د ھەلبەستىن جەگەر خوئىندا ئى ئاغا، بەگ و سەرمايەدار ب كوشتن و خوئىخوارى حكوم ل سەر چىنا جۇتئار و كاركەر دكەن

شانازی دكەت (۱۳۸۹: ۲۱۶). د بن كاریگه ریا هه وایا ئه رینیا كوده تیا چه پره و ۱۹۵۸ اندا ئه و چەند هه یقیین گۆرانی زیدە دین کو د هه لبه سته كا خوه دا بانگ ل بیکه س ره حمه تی دكەت و دیار دكەت خوه زی ل ژیانن بوویا و بدیتا عه ره بێن برا ژ بو ئه ده بیاتا كوردی چەند دلسۆز و چەند قیمة تێ ددەن هه لبه ستین وی (۱۳۸۹: ۲۵۲). گۆران وه ها نیشان دده ت كو ب هاتنا ده سته لاتا عه ره بێن ماركسیست كورد گه هشتنه مافین خوه و د شوونا ناكوکیین نه ته وه ییدا براتییا ئایدیۆلۆژیکا گه لان جه گرتیه. هه ژار ل هه مبه ر ئیمپریالیزمی د هه لبه سته ”شۆرش ئه كه م” یدا به حسا براتییا ئایدیۆلۆژیکا

هه ژار ل هه مبه ر
ئیمپریالیزمی د
هه لبه سته ”شۆرش
ئه كه م” یدا
به حسا براتییا
ئایدیۆلۆژیکا
ترک، عه ره ب،
فارس و كوردان
دكەت و دیار
دكەت ده ما ئه ف
نه ته وه ده ست
بده نه هه ف دی
كۆكا ئیمپریالیزمی
بینن

ترک، عه ره ب، فارس و كوردان دكەت و دیار دكەت ده ما ئه ف نه ته وه ده ست بده نه هه ف دی كۆكا ئیمپریالیزمی بینن (۱۳۹۱: ۴۹). وی ده می ئه ف نه ته وه دی سه ربخوه بین و گه لی كورد ژى د بیرئانینا شۆره شا ئۆکتۆبه ریدل چیا بینن كوردستانن جه ژن بکه ن (۱۳۹۱: ۸۹). جه گه رخوین ژى ب

هه مان ئاویي كورد و عه جه مان برا دزانیت و كۆله داران وه ك دژمنی هه قبه ش دده ته زانین، لی د فردا ژ به ر كو ئالیگرین جیهانا ئیمپریالیست سهرۆكوه زیری عیراقتی نووری سه عید و سه رۆكۆمارتی ترکییاین جه لال باپار وه ك دژمن دده ته زانین (۱۹۹۲: ۳۳۲). قه دری جان ب گۆتا ”براده ر” فارسی، ”ئخوان” عه ره بی و ”یۆلداش” ترکیی بانگ ل ئه ندامین سى نه ته وه یین سه رده ستین كوردستانن دكەت و ب قى شیفره یا براتییا ئایدیۆلۆژیک دئینیه بیرا وان كو دژمنین وائین هه قبه ش ئامریكا و ئینگلته ره نه (۲۰۰۹: ۱۲۰). قه دری جان ژى كوده تیا ۱۹۵۸ ان ب کتفه خوه شی پیشوازی دكەت و وه ك نمونه یا حکومرانییه كا چه پ کۆمارا عیراقتی وه كو ستیرکه كا رۆناک ویته دكەت كو ب رۆناهیا خوه فارس و ترک و كورد و عه ره ب كرنه برا و ژ بو كه سین ئازادیخواز بوویه مزگینی (۲۰۰۹: ۱۳۵).

ئاشکه رایه كو هه لبه ستفانین كوردین

قى سه رده می چاره نووسا نه ته وه یا كورد ب سه رکه تنه جیهانا کومونیسست قه گری دایه و ئیمان ب براتییا ئایدیۆلۆژیا مارکسیست ئانییه كو ب سه رکه تنه شۆره شا کومونیسست دی كورد بگهیژن مافین خوه و کیشه یا وانا چینی و نه ته وه یی ب هه ف را بى چاره سه رکر. ژ به ر قى، هه لبه ستفانین قى سه رده می، ب هه سته كه رۆمانتیكانه به حسا سۆقیه تی، مۆسكۆفاین و سه رکرده یین ویین مینا لینین و ستالینی دکه ن. لۆما ژى ب بۆنه یا فه ستیقلان چوونا مۆسكۆفاین د گۆتارا هه لبه ستفانین كورددا قه دگوه ره ریتوه لا پیدقیه كا ئایدیۆلۆژیک. ب تابه تی ل سه ر زمانن گۆران و قه دری جانی، مۆسكۆفا

دبیته بهشت، خه لکین وی دبن بهشتی و چوونا ل ور دبیته پیدقیه كا ئایدیۆلۆژیک.

گۆران د هه لبه سته خوه یا ”مۆسكۆی جوان” یدا بازاری مۆسكۆفاین د شوبهینه ژنه كا رندا جلسپی كو ژ ناف ده قى ویی سۆر سترانین خوه ش ده رکن و مۆسكۆفا ب ئاواز و ئۆرکیسترایا خوه هه لبه ستفانی د ناف پیلین هه لبه ستیدا مه ست دكەت. هه لبه ستفان، مۆسكۆفایا كو د شوبهینه كه چا مه زنا شۆره شا ئۆکتۆبه ری ب مه ترۆ و مهیدانا سۆر، گولین پارکا گۆرکی و زارۆکین دیمسۆر ب بیر دئینیت. ب دیتنا وی چاوا كو مه م نکاریت زینن ژ بیر بکه ت ئه و ژى تو جاری نکاریت مۆسكۆفاین ژ بیر بکه ت (۱۳۸۹: ۲۲۶). له ورا دروشمین ئاشتییین كو ژ مهیدانا سۆر بلند دبن مزگینا ژیانه كا خوه ش دده نه هه لبه ستفانی و خه لکین بهشتییین مۆسكۆفاین ژى دبنه سه ده م كو گۆران د بن ئالیین سۆر و كه سكد خه ونا رزگاریا گه لی خوه ببینیت (۱۳۸۹: ۲۳۹-۲۴۰).

قه دری جان ب هه لبه سته خوه یا ”ئه ز دچم مۆسكۆ” یی چوونا مۆسكۆفاین وه ك پیدقیه كا چه جی به رچاف دكەت و دیار دكەت كو زاهده ك ب کیژان هه ست و جۆش بچیه ته چه جی، دلداره ك ب ئه قینه كا چاوا به ری خوه بده ته یارا خوه و زارۆکه ك چاوا خوه

قه دری جان
ب هه لبه سته
خوه یا ”ئه ز دچم
مۆسكۆ” یی چوونا
مۆسكۆفاین وه ك
پیدقیه كا چه جی
به رچاف دكەت
و دیار دكەت
كو زاهده ك ب
کیژان هه ست
و جۆش بچیه ته
چه جی، دلداره ك
ب ئه قینه كا
چاوا به ری خوه
بده ته یارا خوه
و زارۆکه ك چاوا
خوه باقژیته
هه مپیزا دایكا
خوه، ئه و ژى
وه ها به ری
خوه دده ته
مۆسكۆفاین

د خیرا مارکیستیئیدا تیکەلی ھەف دکن و گۆتارەکا نوویا نەتەوھیی دادھینن. د فئی چارچۆفەیییدا ژ ھەلبەستفانین نەتەوھپەرورەین مۆدیرنخواز جوداتر د گۆتارا ھەلبەستفانین نەتەوھپەرورەین چەپرەودا د شوونا "زانست و خواندن" دا "نایدیۆلۆژییا کۆمونیس" دبیته رزگارکەرئ کوردایەتییی و د شوونا "نەورۆپا" ییدا ژئ "مۆسکۆیا جوان" دبیته قیبلەیا نەتەوھتییا کوردی.

6. کوردایەتی و رەنگفەدانا وی د ھەلبەستا نوویا کوردی دا

د سالا ۱۹۶۱ ییدا ب دەستپیکرنا شۆرەشا ئەیلوولئ ھەتا پەیمانا ۱۱ ئادارئ نەتەوھتییا کوردی ب نافئ کوردایەتییی دەریازی قۆناخەکا نوو دبت. د فئی سەردەمیدا نەتەوھتییا کوردی ب ریا شۆرەشا چەکداری ب تەفاهی تایبەتەندییەکا شۆرەشگێرانە و دژکۆلۆنیال وەردگریت. بینگومان ئەف د دیروکا مۆدیرنا کورداندا یەکەم جار نەبوو کو نەتەوھتییا کوردی ب ریبازین چەکداری خوە نیشان ددا. لەورا پشتی کو کوردستان د ناف چار دەولەتین نەتەوھتییا دەیتە پارفەکرن، د پارچەپین جودا جودادا وەک کارفەدانەکن ل ھەمبەر فئی، سەرھلدانین چەکداری دەیتە لدارخستن و ئەف ب گۆتا مچیل ھەجتەری Michael Heacter ل ھەمبەر کۆلۆنیالیزمەکا نافخوھیی، دبیته دەستپیکا پەیدا بوونا نەتەوھتییا کا دژکۆلۆنیال (Smith, ۲۰۱۳: ۱۱۸).

بنگەھا کوردایەتییی بەری شۆرەشا ئەیلوولئ د ناف گەلەک سەرھلدانین کوردیدا ب تایبەتی د سەردەما سەرھلدانین شیخ عوبەیدوللاھ (۱۸۸۰)، شیخ مەحموود (۱۹۱۸-۱۹۳۰)، شیخ سەعید (۱۹۲۵)، ناگری (۱۹۲۷-۱۹۳۱) و دامەزراندنا کۆمارا کوردستانیدا ل ماھابادی (۱۹۴۶) دەیتە دانین و ئەف سەرھلدان ب ئیش، تراژیدی، قەھرەمانی و بەرخوھدانا خوە دین چافکانیا داھینانا گۆتارا نەتەوھتییا دژکۆلۆنیال. لئ د گەل فئی یەکن ئەف سەرھلدانین نافبۆری سینۆردار دمین و نابن سەدەما ھشیارییەکا سەرتاسەریا پرائیا گەل کورد. شۆرەشا ئەیلوولئ د سەرۆکاتیا مەلا مستەفا بارزانیدا د ناف فان سەرھلداناندا یا ھەری بەیزە کو باندۆر ل سەر پارچەپین دنین کوردستانئ ژئ چئ دکەت. لۆما ژئ کوردایەتی وەک فۆرمەکا تایبەتییا نەتەوھتییا کوردی د فئی ماوھیییدا ل سەر میراتا گۆتارا نەتەوھتییا سەرھلدانین

بافئزیتە ھەمبیزا دایکا خوە، ئەو ژئ وەھا بەرئ خوە دەتە مۆسکۆفایئ. ژ بو ئیماژا ھەجئ بەیزتر بکە دیار دکەت کو بەری کو بچیتە مۆسکۆفایئ ھەر سئ زارۆکین وی دۆرا وی دگرن و ژئ دیاریین مۆسکۆفایئ دخوازن، ھەرورەھا دەما گەشتئ د گەل وی د کەشتییدا ژ عەرەب، چەرکەس، کورد و ئەرمەنان پینچ سەد مروّف ھەنە و ھەموو ژئ ب یەک دل و یەک زمانی ب ستان و گۆفەند و دیلانئ بەرئ خوە دەنە مۆسکۆفایئ. ل ئۆدیسایئ کۆم ب کۆم مروّف ل ھەف دجفن ھەف ھەمیز دکەن، ژ چافین وان ھیسرین کیفخوھشی و دلگەشییی دەھرکن. ھەلبەستفان دەما دگھیزە مۆسکۆفایئ مروّفین وان وەک مەلەکان دلەساف، دەفبکەن، رووبکەن و شا دینیت (۲۰۰۹: ۱۲۴-۱۲۶). ب فئی ئاویا دخوازیت نیشان بەت کو مۆسکۆفا وەک نافەندا ئاشتیا جیھانئ، بوویە قیبلەیا ھەموو خەلکین چەوساندی و بندەست و ژ بو دەردین نەتەوھتییا کورد ژئ تەکانە جھئ چارەسەرییی.

دیارە، مارکسیزم و نەتەوھتی ھەرچەند دو ئایدیۆلۆژییین دژبەر بن ژئ د سەردەما سۆفیەتیدا ژ بەر بەرژەوھندیین سیاسی و ھیزا نەتەوھتییی پشەنگین کۆمونیزمئ ژ نەچاری نەتەوھتییی وەک نەتەوھتییا سەردەست و بندەست ژ ھەف جودا دکەن و ب رەواکرنا نەتەوھتییا بندەست رەنگەکە مارکسیستی دەنە نەتەوھتییی. ب فئی ئاویا ل ھەمبەر ئیریشین جیھانا ئەمپریالست بەرخوھدانا نەتەوھتی وەک مەرتالەکا بەرگریی ل تەنشت بەرخوھدانا چینا پرۆلیتار ب جھ دکەن و د چارچۆفەیا بەرژەوھندیین دوالیدا مارکسیزم و نەتەوھتییی ل ھەف دینن. ژ بەر فئی ژئ د داویا سالیئ ۱۹۳۰اندا رڤخستین سیاسیین کوردان و وەک ئەندامین وانین چالاک ھەلبەستفان ژئ دکەفن بن کاریگەریا فئی بوچوونئ و د ھەلبەستین خوەدا گۆتارەکا نەتەوھتییا نوو ئافا دکەن. د فئی گۆتاریدا پیناسەیا نەتەوھتی و دژمن د چارچۆفەیا ئایدیۆلۆژییا مارکسیستدا بەیتە کرن ژئ کوردیتی و مافین کوردان ب ئاویەکی بەیز دەینە دوپاتکرن. ب دیتنا فان ھەلبەستفانان بەریا کۆمونیس و ب تایبەتی سۆفیەت ل ھەمبەر دەولەتین سەردەستین کوردستانئ کو ھەفکاری جیھانا ئیمپریالیست، تەکانە ھیزە کو دکاریت پشەفانیا کوردان بکەت و ب ریا "نایدیۆلۆژییا خوەیا دادپەرورەرانە" مافین کوردان داين بکەت. ژ بەر فئی ھەلبەستفانین کورد مارکسیستییا خوە د خیرا کوردیتییدا و کوردیتییا خوە ژئ

نافبۆرییەن کوردان دەیتە داھینان و کاریگەری ل سەر ھەموو کوردین جیھانی چۆ دکت.

پارتیا دیمۆکراتا کوردستانی وەک دەزگەھا سیاسیا ئایدیۆلۆژیا کوردایەتییی د دەستپێکیدا د چارچۆقەیا بەرنامەیا پارتییەن سیاسییەن وی دەمیدا ل سەر ئایدیۆلۆژیا نەتەووتیا چەپرەو دەیتە دامەزراندن و ھەتا فەگەر بارزانیی ژ سۆفیەتی ژ ھەر د قی چارچۆقەیی دەمینیت. ب سەرکەفتنا کودەتایا ۱۴ تیرمەھی (۱۹۵۸) یا گەنەرال عەبدولکەریم قاسمی ئایدیۆلۆژیا نەتەووتیا چەپرەو دگھیزە لووتکەیا خو، لئ ئەف درێژ ناکیشە، لەورا دەما کو ھەلوەستا حکومەتا قاسمی ل بەرامبەری کوردان دگۆھەرە، شەر د نافبەرا ھیزین حکومەتی و ھیزین کوردیدا دەردکەفە و ئەف شەر دیتە سەدەم کو ھێقییەن براتییا ئایدیۆلۆژیکا کورد و عەرەبان بشکیت. د سەردا ژ دەما کو یەکیتیا سۆفیەتی ئاریکاریا چەکان دەتە رەژیم ئیراقی، ژ ئالیەکی فە براین ئایدیۆلۆژیکین بەری دبن دژمن، ژ ئالیی دن فە ژ سۆفیەتا کو وەک دەولەتا رزگارکەرا نەتەووتین بئەست دەتە ناسکر دیتە پشەقانی سەردەستین کوردان. ئەف دبن سەدەما وی یەکی کو د پیناسیا نەتەووتیا کوردیدا گۆھەرین چۆ بییت و ژ ئالیی کوردان فە ئانگاژمانا بەرەیا کۆمونیست ژ ھۆلی رابیت.

د قی رەوشیدا پشەنگین شۆرەشا کوردی دەما دبین سۆفیەت پشەقانی عەبدولکەریم قاسم دکت، ئەو ژ د چارچۆقەیا بەرژەوندییەن نەتەووتیا پەیوەندی ب شاهی ئیرانی و ئامریکای را داتین و خو نیزی بەرەیا رۆژئافای دکن. ژ بەر قی بەرەیا کۆمونیست شۆرەشا کوردی وەک ھەفکاری ئیمپریالیزمی ل قەلەم دەت و دژایەتیا وی دکت. ل سەر قی د شەری ۱۹۷۴ ئندا یەکیتیا سۆفیەتی، ئالمانیایا رۆژھلات و چەکۆسۆفاکیا وەک ولاتین کۆمونیست ب چەک و پسیۆزین خو ئاریکاریا دەولەتا ئیراقی دکن و ل دژی کوردان رادووستی (Barzani: ۲۰۰۵: ۳۳۴). لۆما ژ ئەف پشەھات ئاراستەیا نەتەووتیا کوردی دگۆھەرین و شیوەیک ژ شیوەیان د پیناسیا کوردایەتییی رەنگ فەدەن. بیگومان ب گۆھەرینا ئاراستەیا سیاسی، کاریگەرییا نەتەووتیا چەپرەو ب تەقایی ژ ھۆلی رانابیت. لەورا د ناف کاردین پارتیا دەمۆکراتا کوردستانی پرائیا رۆناکبیران د بن کارتیکرنا نەتەووتیا چەپرەو بوون و ل دژی نەتەووتیا

نەریتی د ناف مەملانەیییدا بوون. ژ بەر کو ھەتا سالین ۱۹۶۰ان ژ ی کاردین ریفەبەرین پارتیی ژ رۆناکبیرین چەپرەو پیک تین پیناسیا کوردایەتییی ژ ئالیی فان کەسان فە دەیتە کرن و کوردایەتی د بن سیبەرا فان کەسایەتاندا تەشە دگرت. لئ د سال ۱۹۶۴ ئندا د سەرکیشیا ئیبراھیم ئەحمەدیدا د نافبەرا سەرکوردایەتیا پارتیی و فان رۆناکبیرین چەپرەو دا دۆبەندی چۆ دیت و ھەری داوی ئەف کەس د سال ۱۹۶۶ ئندا دچن ئالیی دەولەتی و ل دژی شۆرەشا کوردی شەر دکن. ل سەر قی، د کۆنگرەیا شەشەما پەدەکیدا بەرنامەیا پارتیی ب تەقایی ژ بەندی مارکسیست و لینینیست دەیتە پاقرن (Kutschera, ۲۰۰۱: ۲۹۸)، پارتی ژ بن سیوانا ئایدیۆلۆژیا مارکسیست دەیتە دەرختن و کوردایەتی وەک تەکانە ئایدیۆلۆژیا نەتەووتیا کوردی دەیتە پشەختن.

ئەمیر حەسەنپوور د چارچۆقەیا قی دیاردەیا نوودا دیار دکت کو د سالین ۱۹۶۰ ئندا ب پشەکتەنا ھزین نەتەووتی، کوردایەتی وەک سیستەما ھەفگرتیا ئایدیۆلۆژیک دەردکەفە ھۆلی، لئ ئەو ژ د وی باوہریی داہ کو کوردایەتی ھەتا رادەیکە باش د بن کارتیکرنا مارکسیزم و لینینیزمیدا تەشە دگرت (۲۰۰۵: ۱۳۸-۱۴۰). ژ بەر قی، ژ بلی تیکۆشینا چەکداریا ل ھەمبەر ھیزین داگرکەرین کوردستانی دژایەتیا سیستەما فیوڈال، مۆدێرنکرا جفتا نەریتی و ئاراستەکرنا زلامی دینی د چارچۆقەیا ئارمانجین نەتەووتیا دبن ئارمانجین شۆرەشی کو ئەف ئارمانج کاریگەریا مارکسیزمی ب ئاویەکی ئاشکەرا دەردخن ھۆلی. ئەف ژ ی نشان دەت کو ھەرچەند کوردایەتی ژ ئالیی سیاسی فە ژ بەرەیا کۆمونیست دەرکەتیبەتی، نەکاریە ب تەقایی کاریگەریا ئایدیۆلۆژیا مارکسیست ژ ھۆلی راکەت و د نافەرۆکا کوردایەتییدا رەنگی نەتەووتیا چەپرەو دیارە. لئ د ھەر حال و کاریدا کوردایەتی دەیتە مانایا دابرینا ژ ئایدیۆلۆژیا نافەندییا مارکسیزمی و دەرکەتتا فۆرمەکا تایبەتیا نەتەووتیا کوردی.

د ھەلبەستا کوردیدا کوردایەتیا قی ماوہی ھەری باش د ھەلبەستین ھەزاریدا خو نشان دەت، لەورا ھەزار بەری شۆرەشا ئەیلوولی نوونەرەکی نەتەووتیا مارکسیست بوو، لئ د سەردەما شۆرەشیدا ھەر د چارچۆقەیا ھەلوەستا سەرۆکاتییا شۆرەشیدا ب ئاویەکی توند رووبرووی ئالیگرین نەتەووتیا چەپرەو دیت. لۆما ژ ھەلبەستین ویین قی سەردەمی وەک

دەھلەستا
 كوردیدا
 كوردایەتییا
 قى ماوەیى
 ھەرى باش د
 ھەلبەستىن
 ھەزاریدا خوە
 نیشان ددەت،
 لەورا ھەزار بەرى
 شۆرەشا ئەیلوولى
 نوونەرەكى
 نەتەوەتییا
 مارکسیست بوو

ئەگەر كورد سەربخووە بىن، دى ئى بن بارى وان
 رزگار بىن و ئەف ئى دى د بەرژەوهندىيا واندا
 نابىت. لەورا ھەموو سامانىن سەرزەمىن و
 ژىرزەمىنىن كوردستانى دخون و ئامادە نىن ب
 گۆتەنەكا لىنىنى دەست ئى بەردن. ھەزار ئى بۆ
 ھەلوەستا كۆمونیستانا ل ھەمبەر كوردان باشت
 نىشان بەدەت دەربارى ئازادىيا جلووبەرگ و
 زمانى كوردیدا ل سەر زمانى پىروتى پرسىارەكى
 دكەت. ل سەر قى بايىز ديار دكەت كو خواندنا
 كوردى جودابوونى دكەتە ناف وەلات و جلىن
 كوردى ئى (چووخە، فش، فۆل، شەدە و جامانە)
 دىن سەدەما بىخىرىيا نەتەوہيا عەرەب. لوما
 ئى ئى بۆ يەكىتىيا دقى "پاتۆل" بەپتە ھاقتى و
 "عەگال" بى گرپدان، لەورا بايىز وەك كۆمونیستەكى كورد
 ديار دكەت كورد ئى ئى نەتەوہيا عەرەبن و چ جىياوازى د
 ناڤەرا واندا نىنە (۱۳۹۱: ۶۰-۶۱).

ھەزار ب قى ئاوايى ب رىيا كۆمونیستەكى كورد نىشان
 ددەت كو عەرەب د بن پەردەيا كۆمونیستىيدا ئىنكارا
 كوردان دكەن و كوردىن كۆمونیست ئى ئى بەر بىھشىيا
 خوە ل پەى وان دچن. لوما ئى پىروتى وەك نوونەرى
 نەتەوہپەرەريا كورد د كەسايەتیيا بايىزیدا قى ھەلوەستا
 كۆمونیستىن كورد وەك پەژاندا ھەلاندا كوردان د ناف
 عەرەباندا ددەتە زانىن (۱۳۹۱: ۶۱). ھەلبەستقان، ئى بۆ
 دياركرنا رەوشا كۆمونیستىن كورد د دەستپىكا ھەلبەستەكا
 خوەيا دندا ديار دكەت كو نڤىسكارەكى كورد د گەل چەند
 عەرەبىن كۆمونیست دچتە يەكىتىيا سۆڤىتە، لى ئەف
 نڤىسكار قەت بەحسا كوردان ناكەت. د بن
 كارىگەرىيا كۆمونیستىن عەرەبدا كوردبوونا خوە
 ل دژى بىر و باوهرىين مارکسىزمى دزانىت. ل
 يەرىقانى دەما دىنىت كوردىن ل ور گۆڤەند
 دگىرن بى كو بەحسا كوردبوون و كوردستانىبوونا
 خوە بكەن دىڤىت ئەم ئى ل "باكورى عىراقى"
 وەھا گۆڤەند دگىرن. لوما ئى ھەزار ل سەر
 قى شەرمۆكىتىيا كوردىن كۆمونیست دىسا د
 شىوہى دىالۆگىدا ھەلبەستەكى دڤىسىت. د
 قى ھەلبەستىدا پىروتى و بايىز بەحسا بايىرى
 دكەن. بايىز دىڤىت بايىر چووہ جەھكى وەھا

ھەزار ب قى
 ئاوايى ب رىيا
 كۆمونیستەكى
 كورد نىشان
 ددەت كو عەرەب
 د بن پەردەيا
 كۆمونیستىيدا
 ئىنكارا كوردان
 دكەن و كوردىن
 كۆمونیست ئى ئى
 بەر بىھشىيا خوە
 ل پەى وان دچن

رۆژڤىسكا شۆرەش دەنگ و رەنگى كوردایەتیيا
 شۆرەشا ئەیلوولى نىشان ددەن و دبنە نەینكا
 چاوانىيا دابرىنا كوردایەتیيا ئى نەتەوہتیيا
 چەپەرە. ئى بەر قى چەندى ھەلبەستىن وىين
 قى ماوەیى د چارچۆڤىيا ئازىتاسیون، ئىرونى
 و پارۆدیيدا مومونەين تىپىكىن ھەلبەستا
 شۆرەشگىرىيا نە. ھەزار فان ھەلبەستىن خوە
 ب پرائى د بن نافى "دەمەتەقەى پىروتى و
 بايىز" يان ئى "دەمەتەقەى پىروتى و بايىر" دا د
 شەكلى دىيالۆگ و دەڤزەنىيدا پىشكەش دكەت.
 دەستپىكا دابرىنا كوردایەتیيا ئى مارکسىزمى
 د ھەلبەستىن ھەزاریدا ڤەدگەرە سەر ھەلوەستا
 كۆمونیستىن نافخوہى. ب دىتتا ھەزارى ئەف

كەس رازى نەدبوون بەحسا كورد و كوردستانى بەپتە كرن،
 لەورا ب دىتتا وان مارکسىزمى رى نەددا "گەلپەرستى" ئى
 (نەتەوہتیيا) و نەدبوو كوردىن مارکسىست بەحسا
 نەتەوہيا خوە بكەن، لى دەما كوردان ئى بۆ ئازادىيا عەرەب
 و عەرەبستانى دەنگى خوە بلند دكر ئەف ئى بۆ وان
 نەدبوو كىشە و گەلەك ئاسايى بوو. ئى بۆ بەرچاڤكرنا قى
 دوروووتىيا د ھەلبەستەكە خوەدا جە ددەت دىيالۆگا پىروتى
 و بايىزى كو پىروتى كوردەكى نەتەوہپەرەر و بايىز ئى
 كوردەكى كۆمونیست تەمسىل دكەت. بايىز دەما خوە وەك
 كۆمونیستەكى ددەت ناسىن، پىروتى ماناىيا كۆمونیستىيا ئى
 دپرسە، ئەو ئى دىڤىت كۆمونیستى بى جىياوازى رزگاريا
 ھەموو گەلین جىھانى و تىكچوونا كۆلۆنالىزمىيە. پىروتى ل
 سەر قى "مژگىنى" يا وى، كىڤخوہش دبىت و دىڤىت وى
 چاخى ب سايا وە كۆمونیستان دى كوردستان
 سەربخوہ بىت. بايىز ل سەر قى ھىرس دبىت
 و دىڤىت گۆتتا كوردستانى نەتەوہپەرەستىيە
 و دەما كورد بەحسا كوردستانى بكەن، دى رىيا
 پىشكەتنى ل خوە بگرن، ل دژى پەنسىين
 كۆمونیزمى راوہستن و بکەڤن بن خزمەتا
 "تىستىعمار" ئى (۱۳۹۱: ۵۹-۶۰).

ب دىتتا ھەزارى ھەرچەند د بنگەھا
 ھزرىن ماركس، ئەنگەلس و لىنىندا وەكەڤىيا
 گەلان ھەبە ئى كۆمونیستىن عەرەب قى
 پەنسىين ئى بۆ كوردان ناپەژرىن. ل گۆر وان

كو جهن هيفشيا ههموو گه لانه. پيرۆت ژى ديبژيت ته گهر وها بيت دى باير به حسا كوردان كهت. بايز ديبژيت مام باير ته و چه ند ب جه گهر نينه و ژ بهر كو بوويه "زلامه كى جيهانى" ئىدى دهست ژ كوردى تيبى به ردايه (۱۳۹۱: ۶۹-۷۰). ب فى ناوايى هه ژار ههم ده ره و بوونا براتيا ئايدىو لۆژيكا كورد و عه ره بان رادگه هينيت ههم ژى ديار دكهت كو كۆمونيستيه كا ب فى ناوايى د خيرا كورداندا نينه و ژ كوردان دخوازيهت كو بهرئى خوه بدهنه كوردايه تيبى. له ورا ته و كوردايه تيبى "ته كانه قيبله و دىنى كوردان" دزانيت (۱۳۹۱: ۹۵) و نه ته وه تيبيا كوردى ژ تيكه ليا ماركسىزم رزگار دكهت. هه ژار د ماوه يا شو ره شا ئه يلوولدا ئىدى تو هيفى ژ مۆسكۆيى و بهر هيا كۆمونيست ناكهت و ته كانه رزگار كهرئى كوردان بارزانى و شو ره شا كوردى دده ته زانين. له ورا كورد ب شو ره شا كوردى د سه رو كاتيا بارزاندا ئىدى مافين خوه ب دهستين خوه دستين و ب ديتنا وى هه تا سه ردارئى كوردان بارزانى بيت، ترسا كوردان ژ چه دژمنه كى نينه. كورد ب شو ره شا ئه يلوولئى دهستين زۆرداران دبرن و د جيهاندا دهنگ فه ددهن، دژمنين كو پييين خوه ددهن سه ر ئاخا كوردستانى ب دهستى شو ره شگيرين كورد دهينه سزادان و بن ئاخ دبن، لوما ژى ب سايا فى ئازادىيى نه ته نئى كورد، گول و كوليلكين كوردستانى ژى باشتر ل سه ر ئاخى شين دبن. ژ بهر فى هه له به ستقان ژ بارزانى دخوازيهت هه تا كو كورد بگه يژن سه ربخوه تيبى پيشه نگيا وان بكهت (۱۳۹۱: ۱۰۷-۱۰۸).

ژ بو پهره وه لاتى خوه دفروشن، دژمنين وه لاتپهروه رانن و ژ نيشتمان و نامووسى زيده تر مه به ستا وان دياره (۱۳۹۱: ۱۱۲). د هه له به ستا "جاش تووره ن" ئىدا ژى ديار دكهت كو جاشين عه بدولكه ريم قاسمى شيرئى كهرئى دمژن و ژ بو پهره برائى خوه دكوژن و ژ به عيسىين كو داوى ل حكومى عه بدولكه ريم قاسمى ئانييه، دخوازان كو نافئى وان نه كن "فورسان" و بلا نافئى وان هه روه كى سه رده ما حكومه تا بهرئى "جاش" مينييدا كو هه تا مابن وه ك جاشين ميشه ل ئه فله قى د خزمه تا نه ته وه پهره ستين عه ره بدا بن (۱۳۹۱: ۱۱۴).

هه ژار، ژ بو نيشاندانا دورووتيا كۆمونيستين ئيراقى د پيشه كيا هه له به سته كا خوه دا ديار دكهت كو ده ما كوده تا يا عه بدولكه ريم قاسمى ب سه ر دكه قيت وه ك هه فكارئى بهر هيا كۆمونيست پارتييا كۆمونيستا ئيراقى پشتگيريا حكومه تا قاسمى دكهت و ل هه مبه ر كوشتارين حكومه تيبين ل مووسل و كه ركوكئى ژى بيده ننگ دميينيت و ده ما نافه را وان و حكومه تى خراب دييت هه موو دره فن و ده ين خوه ل بارزانى و شو ره شا كوردى دگرن. پشتى كو نافه را سه دام و سوقيه تى باش دييت و په يمانا په ترولئى ب وان را ئيمزا دكهت به عسى رى ددهن كۆمونيستان كو بين د گه ل وان كار بكه ن. ژ بهر فى، كۆمونيستين كو خوه ل پيشمه رگه يين شو ره شا ئه يلوولئى گرتبوون بهرئى خوه ددهنه به غدادئى و ته ركاه پيشمه رگه يان دكه ن. ب ديتنا هه ژارى ده ما ئه ف كۆمونيست دچن به غدايئى كوردين كو ل سه رئى چيابين كوردستانى ل دژى ئيراقى دجه ننگن ب كه فنه پهره ستى و سييونى تيبى تاوانبار دكه ن. لوما ژى د گه ل هيزين ئيراقى و جاشين كورد ئيريشى پيشمه رگه يان دكه ن و نانكوريا خوه جاره كا دن نيشان ددهن (۱۳۹۱: ۲۱۰-۲۱۱).

**ئىدى نافه ندا
نه ته وه تيبيا كوردى
نه ئه و روپايه، نه
ژى مۆسكۆيه؛
شو ره شه
و چيابين
كوردستانى نه،
رزگار كهر ژى
نه زانستا نويا
ئه و روپايه، نه
ژى ئايدىو لۆژيا
كۆمونيسته؛
سه رو ك و
رپه رين
كاريزماتيكين مين
بارزانى نه**

دياره، هه ژار ئايدىو لۆژيا كۆمونيست وه ك دارئى ده ستى سه رده ستين كوردان و ئايدىو لۆژيا بشافتنا كوردان دىبنيت د ناف عه ره بان دا، لوما ژى وه ك به رده فقئى كوردايه تيبيا شو ره شا ئه يلوولئى د چارچوفه يا پيشه اتين سيباسيدا كوردايه تيبى ژ زارگون و چارچوفه يا ئايدىو لۆژيكا ماركسىزم رزگار دكهت. ئه فه نيشان ددهت كو كوردايه تى هه رچه ند كه فتيته بن كاريگه ريا نه ته وه تيبيا چه ره و ژى د سالتن ۱۹۶۰ اندا

د گو تارا نه ته وه تيبيا چه ره ودا دژمنين نافخوه ييبين كوردان ئاغا، به گ، سه رمايه دار، شيخ و مه لا بوون، لى د ماوه يا شو ره شا ئه يلوولئىدا د چارچوفه يا كوردايه تيبيا فى سه رده مييدا جاش جهن فان كه سان دگرن. ئه ف جاش ژى نه ته نئى ئاغا و سه رمايه دارن، د هه مان ده مييدا كوردين كۆمونيستين ل دژى شو ره شى ژى وه ك جاش دبنه دژمنى نافخوه يى و هه ژار ژ فى ئاليى فه ژى پيشانا كوردايه تيبى نه ل گو ر ئايدىو لۆژيا ماركسىست، ل گو ر ئارمانجين نه ته وه يى داتينه كو د وئى سه رده مييدا خوه د ئاليگريا شو ره شا كورديدا دىبنيت. د هه له به ستا "سه روودى جاش" ئىدا ديار دكهت كو جاش ته و كه سن كو

- Mîre, E. (2012). Karigeri Bizûtnewey Rosinbîri û Edebiye Kurdîyekan Le Ser Komelgay Kurdî Basûri Kurdistan (1970-2003). Silêmani: Çapxaney Renc.
- Özkırmılı, U. (2013). Milliyetçilik Kuramları Elestirel Bir Bakis. Anakara: Dogu Batı Yayınları.
- Piremêrd (2001). Piremêrd û Pêdaçûnewey Nwêy Jiyan û Berhemekani (Bergî Ye kem). (U. Asna, Kokirdnewe û Lêkollinewe). Hewlêr: Dezgay Çap û Billawkirdnewey Aras.
- Qani' (1391). Diwanî Qani'. (B. Qani', Kokirdnewey). Têhran: Çapxaney Dallahu.
- Qedri Can (2009). Hemû Berhemên Wî. (R. Jiyan, Amadekar). Stenbol: Belki.
- Rehmi, E. (1985). Bang. Jin. (M. E. Bozarslan, Amadekar). (b. 1, j. 1, r. 193). Uppsala: Wesanxaney Deng.
- Rehmi, E. (1985). Gazîya Dûmahikê. Jin. (M. E. Bozarslan, Amadekar). (b. 5, j. 23, r. 977). Uppsala: Wesanxaney Deng.
- Rehmi, E. (1985). Halê Me yê Hazir. Jin. (M. E. Bozarslan, Amadekar). (b. 2, j. 6, r. 347-348). Uppsala: Wesanxaney Deng.
- Rehmi, E. (1985). Heyyealessala. Jin. (M. E. Bozarslan, Amadekar). (b. 3, j. 13, r. 582). Uppsala: Wesanxaney Deng.
- Rehmi, E. (1985). Ji bo Civata Dayîkan. Jin. (M. E. Bozarslan, Amadekar). (b. 5, j. 22, r. 942). Uppsala: Wesanxaney Deng.
- Rehmi, E. (1985). Ji bo Nesla Têt. Jin. (M. E. Bozarslan, Amadekar). (b. 2, j. 8, r. 408- 410). Uppsala: Wesanxaney Deng.
- Rehmi, E. (1985). Nezanîn. Jin. (M. E. Bozarslan, Amadekar). (b. 4, j. 17, r. 758). Uppsala: Wesanxaney Deng.
- Rehmi, E. (1985). Selaya Sevê. Jin. (M. E. Bozarslan, Amadekar). (b. 2, j. 6, r. 349). Uppsala: Wesanxaney Deng.
- Rehmi, E. (1985). Xewa Me. Jin. (M. E. Bozarslan, Amadekar). (b. 1, j. 1, r. 194). Uppsala: Wesanxaney Deng.
- Smith, A. D. (2002). Ulusların Etnik Kökeni (Çapa Yekem) (S. Bayramoglu & H. Kendir, Wer.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Smith, A. D. (2013). Milliyetçilik Kuram. Ideoloji. Tarih. (Ü. H. Yolsal, Wer.). Ankara Atif Yayınları.
- Sêx Nûri Sêx Salih (2008). Diwanî Sêx Nûri Sêx Salih. (A. Eb- dulwahid, Kokirdnewe û Saxkirdnewe). Hewlêr: Dezgay Çap û Billawkirdnewey Aras.
- Zari Kirmanci. (1926). Meqsedi Cemiyet. Zari Kirmanci. 1, 8.
- Zawadzki, P. (2010). Milliyetçilik, Demokrasi ve Din. Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek ve Uygulamalar. (A. Dieckhof & C. Jafrelot, Amadekar, D. Çetinkasap, Wer.), (r. 209-244). Istanbul: İletisim Yayınları.
- Zêwer (2008). Diwanî Zêwer. (M. Zêwer, Amadekar). Hewlêr: Dezgay Çap û Billawkirdnewey Aras.

Yayın.

- Cigerxwîn (1997). Zend-Avista – Sefeq. Istanbul: Wesanên Deng.
- Cigerxwîn (2000). Hêvî – Asiti. Stenbol: Wesanên Deng.
- Dildar (1985). Dildar Sai 'ri Sorisgêri Kurd. (E. Elaedin, Amadekar). Bexdad: Darul Afaq Erbiyetu Sehafetu wen Nesir.
- 'Eli, C. (2013). Nasyonalizm û Nasyonalizmi Kurdî. Hewlêr: Endêse bo Çap û Billawkirdnewe.
- Gellner, E. (2013a). Uluslar ve Ulusçuluk. (B. Ersanli, G. Göksoy Özdoğan, Wer.). Istanbul: Hil Yayın.
- Gellner, E. (2013b). Milliyetçilige Bakmak. (S. Cosar, S. Özertürk, N. Soyarik, Wer.). Istanbul: İletisim Yayınları.
- Goran, E. (1389). Diwanî Goran. Têhran: Billawkirawey Paniz.
- Hakki, B. I. (1998). Kürdler ve Kürdistan. (M. E. Bozarslan, Wer. ji Tipên Erebi bo
- Tipên Latini), Kürd Teavûn ve Terakki Gazetesi (j. 1, r.45). Uppsala: Wesanxana Deng.
- Hakki, B. I. (1998). Kürdçeye Dair. (M. E. Bozarslan, Wer. ji Tipên Erebi bo Tipên Latini). Kürd Teavûn ve Terakki Gazetesi. (j. 1, r. 141-143). Uppsala: Wesanxana Deng.
- Harpûtlu, H.B. (2013). Garbla Sark, Milliyet Cereyanları. Roji Kurd (Koma Xebatên Kurdojîyê, Amadekar). (r. 103-104). Istanbul: Wesanên Enstituya Kurdî ya Stenbolê.
- Hassanpour, A. (2005). Kürdistan'da Milliyetçilik ve Dil 1918-1985. (I. Bingöl & C. Gündoğan, Wer.). Istanbul: Avesta Yayınları.
- Hejar (1391). Bo Kurdistan. Sine: Pexsangay Hejar.
- Hêmin (2708). Diwanî Hêmin Sercem Sî'rekani Ma-mosta Hêmin. Silêmani: Pexsangay Azadi.
- Hobsbawm, E. (2010). Milletler ve Milliyetçilik. (O. Akınbay, Wer.). Istanbul: Ayrıntı.
- Hobsbawm, E. (2012). Devrim Çağı. (M. S. Sener, Wer.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Jigalina, O. I. (2010). İkinci Dünya Savaşından Sonra Kürdistan (1945-1960). Kürdistan Tarihi. (M.S. Lazarer & S.X. Mihoyan, Ed. & I. Kale, Wer.). (r. 265-290). Istanbul: Avesta Yayınları.
- Jusdanis, G. (1998). Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür Milli Edebiyatın İcat Edilmesi. (T. Birkan, Wer.). Istanbul: Metis Yayınları.
- Jwaideh, W. (2014). Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi Kökenleri ve Gelişimi. (I. Çekem & A Duman, Wer.). Istanbul: İletisim Yayınları.
- Koyî, H. Q. (2707). Diwan. (S. H. Mîran & K. M. Sarezan, Lêkollinewe û Lêkda-newe). Sine: Sarekitêbi Mîdyâ.
- Kutschera, C. (2001). Kürt Ulusal Hareketi. (F. Baskaya, Wer.) Istanbul: Avesta Yayınları.
- Lenin, V.İ. & Stalin, J.V. (2014). Marksizm û Pirsgirêka Neteweyî. (T. Ok, Wer.). Stenbol: Evrensel Basım Yayın.